

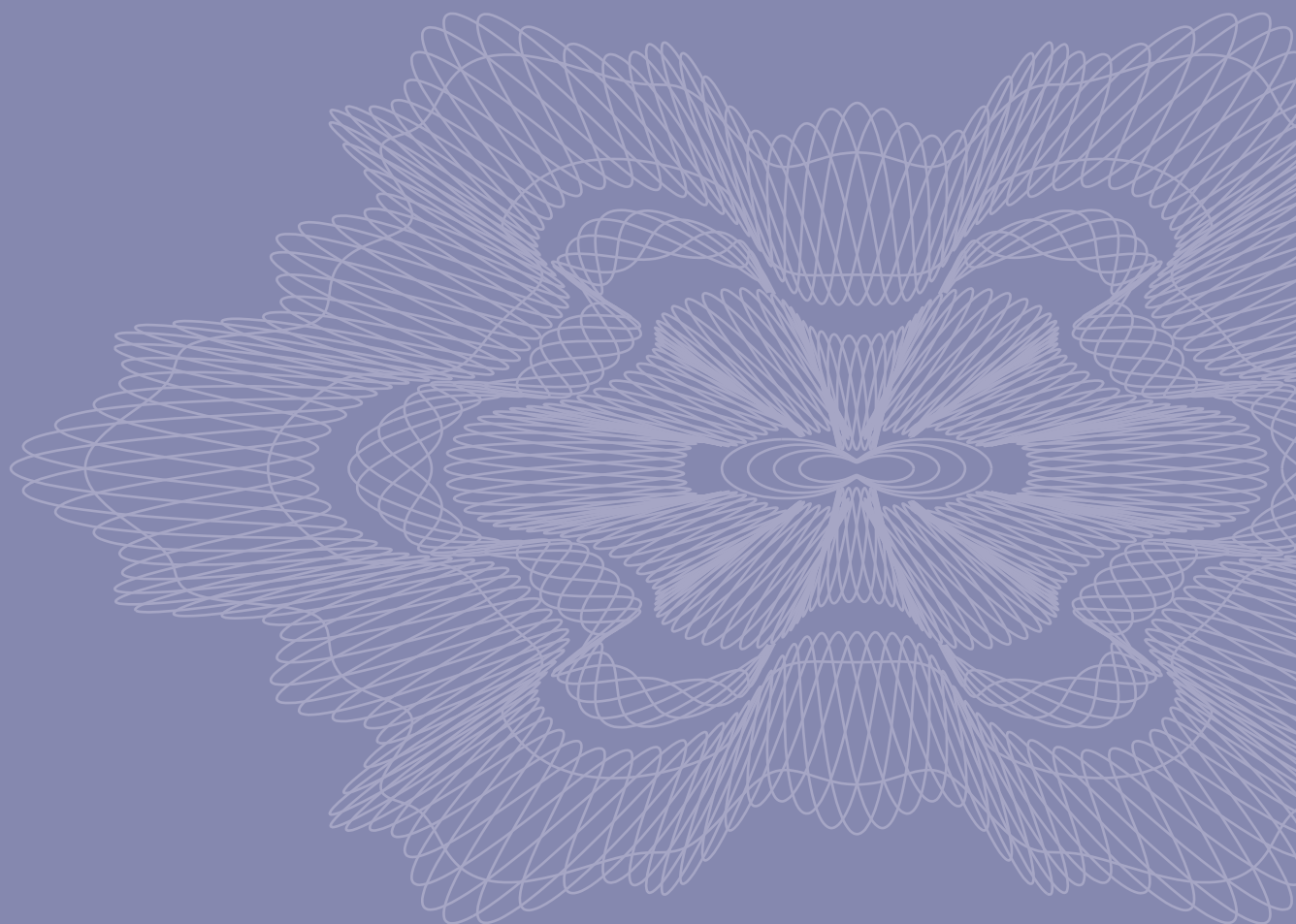
Norges Banks rapportserie nr. 2/2000

Finansiell stabilitet

1
00

m a i

Finansiell stabilitet 1 / 2000

<i>Forord</i>	3
1. <i>Sammendrag</i>	3
2. <i>Innledning</i>	6
3. <i>Internasjonal utvikling og markedsrisiko</i>	8
3.1 Utviklingen i internasjonale finansmarkeder.....	8
3.2 Utviklingen i det norske verdipapirmarkedet.....	10
3.3 Markedsrisiko i finansnæringen	11
<i>Utdyping:</i>	
- Betydningen av verdipapirmarkeder for finansiell stabilitet.....	12
4. <i>Oppgjørssrisiko</i>	13
4.1 Avregnings- og oppgjørssystemer og risiko som kan oppstå i disse	13
4.2 Tiltak for å kontrollere risikoen i oppgjørs- og avregningssystemene	14
5. <i>Likviditetsrisiko</i>	16
6. <i>Kredittrisiko</i>	18
6.1 Den generelle kredittutviklingen	18
6.2 Kredittrisiko knyttet til husholdningene	18
6.3 Kredittrisiko knyttet til foretakene	22
<i>Utdyping:</i>	
- Boligmarkedet.....	21
7. <i>Situasjonen i finansnæringen og risikobildet fremover</i>	26
7.1 Konkurransforhold og strukturelle endringer	26
7.2 Resultat- og soliditetsutviklingen	28
7.3 Fremtidig utvikling i bankens resultater og soliditet	30

Redaksjonen avsluttet 12. mai 2000

Forord

En av Norges Banks hovedoppgaver er å bidra til robuste og effektive betalingssystemer og finansmarkeder. Analyse av og rapportering om situasjonen i finansiell sektor er et av elementene i dette arbeidet.

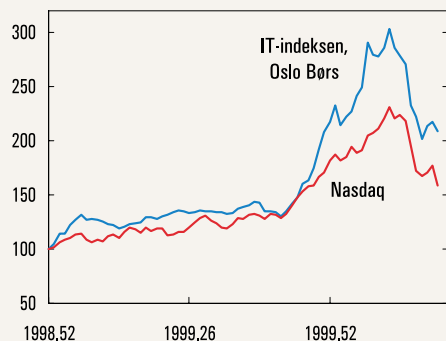
Norges Banks rapport *Finansiell stabilitet* gir en sammenfattende fremstilling av situasjonen i finansiell sektor og utsiktene fremover. Rapportene omfatter både analyser av utviklingen i finansiell sektor, med særlig vekt på bankene, og av hvordan makroøkonomiske utviklingstrekk påvirker utviklingen i finansiell sektor.

Norges Bank har utarbeidet rapporter om finansiell stabilitet siden 1995. Siden 1997 har redigerte versjoner av disse analysene blitt publisert i Penger og Kreditt. Fra og med i år publiseres rapporten separat.

Svein Gjedrem

1 | Sammendrag

Figur 1.1 Utviklingen i IT-indeksen ved Oslo Børs og i Nasdaq-indeksen. Uketall. Indeks, uke 52 1998 = 100

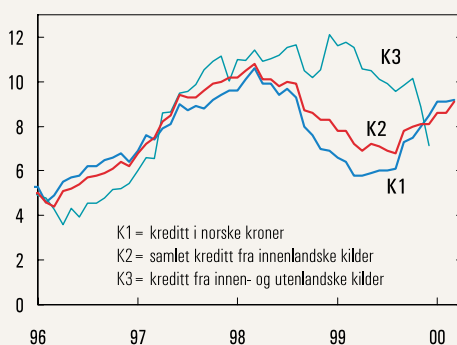

Kilde: Norges Bank

Risiko for ytterligere korreksjon i aksjemarkedene

Den internasjonale impulsen som i første rekke kan svekke stabiliteten i det finansielle systemet er – som påpekt i forrige rapport – faren for kraftige kursfall i aksjemarkedene. Aksjemarkedene internasjonalt har det siste halve året vært preget av sterk kursvekst på teknologirelaterte aksjer, mens kursen på tradisjonelle aksjer har stagnert og i noen land falt. Siden midten av mars har aksjemarkedene vært nervøse og preget av store kursutslag, og kursen på teknologi-relaterte aksjer har falt markert. Kursutviklingen i det norske verdipapirmarkedet har i stor grad fulgt utviklingen internasjonalt. Det vil primært være livsforsikringsselskapene som er eksponert overfor en eventuell sterk nedgang i aksjekursene, mens den direkte effekten på norske banker av en eventuell korreksjon vil være relativt liten som følge av små beholdninger av verdipapirer.

Figur 1.2 Tolv månedersvekst i kredittindikatorene. Prosent

Kilde: Norges Bank

Lavere risiko i betalingssystemet

De posisjoner som oppstår mellom banker som følge av de omfattende transaksjonene i betalingsformidlingen, kan være en kilde til ustabilitet i det finansielle systemet. Potensialet for dette har avtatt betydelig som resultat av innføringen av Norges Banks oppgjørssystem (NBO) fra 1997, som innebærer at store transaksjoner kan tas enkeltvis og fortløpende til oppgjør. I 1999 utgjorde slike transaksjoner nær 80 prosent av omsetningen, mot vel 30 prosent året før. Parallelt med dette har det vært en sterk nedgang i oppgjør der flere transaksjoner avregnes og gjøres opp under ett etter en viss tid.

Økende innenlandsk kredittvekst

Veksten i kreditt fra innenlandske kilder har økt noe det siste halve året. Fordeling på låntakersektorer viser at kredittveksten har økt i husholdningene og avtatt i foretakene. Veksten i kreditt fra utenlandske kilder har imidlertid falt markert slik at den samlede kredittveksten har avtatt. Faren for at det bygges opp ubalanser i det finansielle systemet som følge av sterk kredittvekst synes dermed å være redusert.

Fortsatt relativt høy kredittrisiko knyttet til foretakene,...

Gjeldsbelastningen til foretakene er nå oppe på samme nivå som på slutten av 1980-tallet, og ventes å stige svakt i årene fremover. Utlånsveksten fra bankene har også i 1999 vært høyest til risikoutsatte næringer som eiendomsdrift og sjøfart/rørtransport – næringer som allerede i begynnelsen av året hadde et høyt gjeldsnivå. Den høye gjeldsbelastningen innebærer at foretakene er mer sårbare overfor kraftige forstyrrelser. På den annen side er den forventede utviklingen i norsk økonomi bedre enn tidligere. Dette har redusert sannsynligheten for at store deler av foretakene skal komme opp i betydelige finansielle problemer. Samlet sett er vår vurdering at kredittrisikoen i deler av foretakssektoren fortsatt er relativt høy.

... mens risikoen for tap på utlån til husholdningene er liten

Husholdningenes brutto lånegjeld har økt de siste årene, men ikke særlig sterkere enn inntektene. Økningen i gjelden motsvares av en enda kraftigere økning i boligformuen. Blant annet som følge av forventninger om fortsatt vekst i bruktboligprisene og økte boliginvesteringer, noe som normalt fører til økt låneopptak, forventes gjeldsbelastningen i husholdningene fortsatt å øke fremover. Til tross for økt gjeldsbelastning vurderes kredittrisikoen knyttet til husholdningene som moderat.

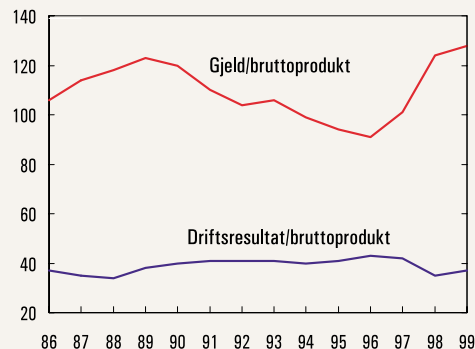
Finansieringsgapet i bankene forventes å øke

Mye tyder på at bankenes innskuddsdekning vil fortsette å falle i tiden fremover. Dette fører til at behovet for finansiering fra andre kilder øker. En vesentlig del av dette finansieringsgapet forventes dekket ved låneopptak utenlands. Utviklingen i likviditetsrisikoen fremover vil i stor grad avhenge av hvilken løpetid bankene velger på denne finansieringen. I rapporten argumenteres det for at likviditetsrisikoen øker med økende andel kortsiktig finansiering tatt opp i utlandet. Ut fra forventet utvikling i norsk økonomi, og bankenes inntjening og soliditet, vurderes likviditetsrisikoen som begrenset i nærmeste fremtid.

Bankene oppnådde gode resultater i 1999,...

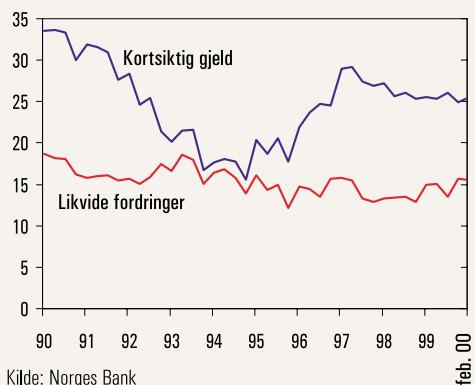
Finansinstitusjonene, med unntak av finansieringsselskapene, hadde en kraftig forbedring i sine driftsresultater i

Figur 1.3 Foretakenes gjeld og brutto driftsresultat i prosent av foretakenes bruttoprodukt

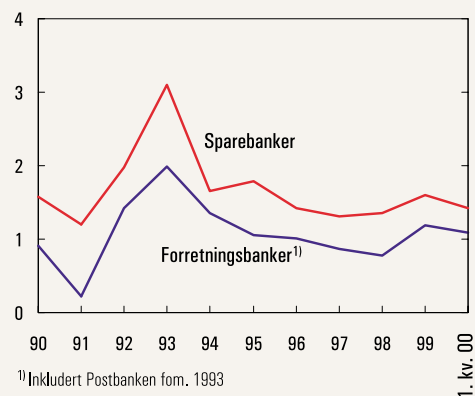
Kilde: SSB og Norges Bank

Figur 1.4 Bankenes likvide fordringer og kortsiktige gjeld (inkl. Postbanken fom. 31.12.99). Prosent av forvaltningskapitalen

Kilde: Norges Bank

Figur 1.5 Resultat for tap. Forretnings-¹⁾ og sparebanker. Prosent av GFK

¹⁾ Inkludert Postbanken fom. 1993

Kilde: Norges Bank

1999. Den positive utviklingen skyldes i hovedsak en økning i andre driftsinntekter som følge av positiv utvikling i verdipapirmarkedene. Bankene reduserte i tillegg kostnadene som andel av forvaltningskapitalen. Forretningsbankene reduserte også kostnadene nominelt. Tapene er fortsatt lave. Selv om en del av forbedringen kan forklares med ekstraordinære forhold, er også den underliggende inntjeningen god siste år. Kjernekapitaldekningen økte i forretningsbankene i 1999, mens den gikk noe ned i sparebankene. Begge bankgrupper tilfredsstiller minimumskravet til kjernekapital med god margin.

...men står fortsatt overfor utfordringer fremover

Økt konkurranse antas å føre til fortsatt press på rentemarginer og markedsandeler for innskudd og utlån, og ytterligere fokus på behovet for å øke andre driftsinntekter. Også på disse områdene forventes imidlertid konkurransen å øke. Når man i tillegg regner med økte utlånstap, vil det fortsatt være nødvendig å fokusere på kostnadsnivået fremover. Det er vanskelig å se at bankene vil klare å tilpasse det samlede kostnadsnivået uten en vesentlig reduksjon i kostnadene i tilknytning til tradisjonell distribusjon.

Ny teknologi, og spesielt økt satsing på å nyttiggjøre internett, vil kreve store investeringer. Slike investeringer vil også endre kostnadsstrukturen slik at andelen faste kostnader øker. Denne endringen vil øke betydningen av å oppnå tilstrekkelige volumer, noe som igjen vil føre til skjerpet konkurranse.

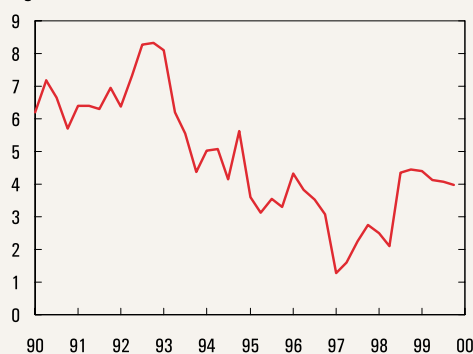
Fremskrivninger indikerer at bankenes inntjening og egenkapitalavkastning vil svekkes noe i forhold til 1999. Selv om inntjeningen neppe tilfredsstillende bankenes egne krav til avkastning på egenkapitalen fullt ut, vurderes inntjeningen som tilstrekkelig til at kapitaldekningen holder seg på et tilfredsstillende nivå, gitt forutsetninger om moderat utlånsvest fremover.

Fortsatt tilfredsstillende stabilitet

På kort sikt vurderes den samlede risikoen bankene står overfor å være relativt begrenset. På noe lenger sikt forventer vi økte tap knyttet til utlån til foretakene. Samlet sett ser likevel stabiliteten i det finansielle systemet ut til å være tilfredsstillende.

Selv om realrenten etter skatt nå er høyere enn bunnivået i 1996-1997, er den likevel markert lavere enn i første halvdel av 1990-tallet. Et noe høyere realrentenivå ville på kort sikt øke rentebelastningen. På noe lenger sikt ville det begrense gjeldsveksten. Dette ville kunne bidra til å hindre oppbygging av finansielle ubalanser i økonomien.

Figur 1.6 Realutlånsrente etter skatt. Prosent

Kilde: Norges Bank

2 | Innledning

En av Norges Banks hovedoppgaver er å bidra til robuste og effektive betalingssystemer og finansmarkeder. De forebyggende oppgavene innenfor dette feltet er å:

- bidra til å begrense risikoen i avregnings- og oppgjørssystemene
- overvåke finansnæringen for å avdekke utviklingstrekk som kan svekke stabiliteten i finansiell sektor og føre til systemproblemer
- vurdere hvordan pengepolitikken og den øvrige økonomiske politikken påvirker stabiliteten i finansiell sektor og vise versa

Overvåking av finansiell stabilitet

Rapporten om finansiell stabilitet inngår som en sentral del av overvåkingen av finansnæringen. Rapporten inneholder en vurdering av hvordan eventuelle kraftige forstyrrelser vil påvirke finansiell sektor. Det vil si hvilke *konsekvenser* mulige forstyrrelser i økonomien eller endringer i aktørenes forventninger vil ha. Til en viss grad inneholder den også en vurdering av *sannsynligheten* for forstyrrelser eller markerte endringer i forventningene. Kombinasjonen av sannsynligheten for forstyrrelser og konsekvensene av dem sier noe om den samlede risikoeksponeringen i finansiell sektor.

Konsekvensene av kraftige forstyrrelser i økonomien avhenger av flere forhold:

- bankenes eksponering overfor ulike typer risiko
- utviklingen i de underliggende forhold som påvirker de ulike formene for risiko, for eksempel gjeldsbelastningen i husholdninger og foretak
- bankenes inntjening og soliditet, det vil si hvor godt rustet bankene er til å møte eventuelle tap
- hvorvidt det finnes mekanismer som bidrar til at problemer som oppstår i en del av systemet ikke forsterkes og/eller spres til andre deler av systemet

Sannsynligheten for kraftige forstyrrelser eller negative impulser som følge av endrede forventninger vurderes til en viss grad ved å følge den makroøkonomiske utviklingen og utviklingen i finansmarkedene nasjonalt og internasjonalt, og ved å følge utviklingen i konkurransesituasjonen for finansnæringen.

Finansiell stabilitet og risiko

Rapporten er bygget opp med fokus på de ulike former for risiko finansinstitusjonene er eksponert for gjennom sin virksomhet, jf. egen ramme. På grunn av bankenes sentrale rolle i betalingsformidlingen og i innskudds- og utlåns-

Risiko i finansiell sektor

Finansiell sektor er eksponert for ulike former for risiko. I denne rapporten har vi valgt å fokusere på fire hovedtyper:

Markedsrisiko: risikoen for tap som følge av endringer i renter, valutakurser eller aksjekurser

Oppgjørskrisiko: risikoen for tap og likviditetsproblemer i forbindelse med avregnings- og oppgjørsfunksjonene. Omfatter kredittrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko. Ved betalingsformidling blir transaksjoner generert av kunder og de resulterende eksponeringer vil ikke være resultat av eksplisitte kredittvurderinger. Dette setter risikoen som oppstår i betalingssystemet i en særstilling.

Likviditetsrisiko: risikoen for at en finansinstitusjon ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser når de forfaller uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger i form av økte kostnader på refinansiering eller stort prisfall på aktiva som må realiseres. Risikoen skyldes først og fremst at finansinstitusjonene, og spesielt bankene, i stor grad finansierer en forholdsvis langsiktig utlånsportefølje med kortsiktige innskudd eller innlån.

Kredittrisiko: risikoen for tap på utlån, først og fremst til husholdninger og foretak. Finansinstitusjonenes holdning til pant og deres praksis når det gjelder hvor stort lån som gis i forhold til pantets verdi er også viktig i denne sammenheng.

markedet, samt at Norges Bank har en særskilt rolle i forhold til bankene, legges det i rapporten særlig vekt på bankene og de risikoer de er eksponert for.

I de fire kapitlene som tar for seg henholdsvis markedsrisiko, oppgjørskrisiko, likviditetsrisiko og kredittrisiko, presenterer vi utviklingen i faktorer av betydning for de ulike formene for risiko og bankenes eksponering overfor den enkelte risiko. Dette brukes til å gi en kvalitativ vurdering av risikoen.

I tillegg vurderer vi finansnæringens konkurransesituasjon og de virkninger endringer i konkurransesituasjonen har på underliggende inntjening og soliditet. Dette konkretiseres i ulike scenarier for bankenes resultater og balanser i den kommende treårsperioden, på bakgrunn av de forutsetninger om utviklingstrekk som følger av analysene i de øvrige kapitlene.

Finansiell stabilitet og makroøkonomisk utvikling

Flere av de forhold vi ser på i forbindelse med finansinstitusjonenes risikoeksponering vil påvirkes av konjunkturendringer. Anslagene for den realøkonomiske utviklingen fremover vil derfor være av stor betydning for vurderingen av stabiliteten i det finansielle systemet. Forutsetningene om den makroøkonomiske utviklingen fremover er i denne rapporten basert på anslagene i Norges Banks Inflasjonsrapport 1/2000.

Den viktigste endringen i forhold til forrige inflasjonsrapport er en oppjustering av anslagene for samlet etterspørsel og produksjon i år og neste år. Det ventes at husholdningenes reelle inntektsvekst blir noe lavere i inneværende år enn i 1999, og at inntektsveksten tar seg opp de kommende årene som følge av høyere sysselsettingsvekst og tiltakende lønnsvekst. Økte låneopptak i takt med forventninger om stigende boligpriser vil bidra til å øke renteutgiftene og dempe veksten i disponible inntekter noe. Veksten i samlet privat konsum er oppjustert til 2¾ prosent i år, 2½ prosent neste år og 2¾ prosent i 2002. Spareraten ventes å ligge omkring 6 prosent de nærmeste årene.

Økte eksportpriser og bedret produktivitet ventes å bidra til styrket lønnsomhet i industrien. Dette fører til at investeringene i industrien tar seg opp. Økt vekst i privat konsum vil dessuten føre til økte investeringer også i tjenesteyting og varehandel de neste årene. Økningen i investeringene vil trolig føre til at gjeldsoptaket i foretakene faller mindre enn tidligere ventet, og at gjeldsveksten muligens vil stige noe fra neste år. Veksten i BNP for Fastlands-Norge anslås til 1½ prosent i år, 2 prosent neste år og 2¼ prosent i 2002.

Samlet sett tyder det makroøkonomiske bildet på at risikoen for et tilbakeslag i økonomien i løpet av de neste to årene er liten. Dette medfører at sannsynligheten for kraftige forstyrrelser eller negative impulser som følge av endrede forventninger er redusert.

3 | Internasjonal utvikling og markedsrisiko

3.1 Utviklingen i internasjonale finansmarkeder

Svært høye aksjeverdier i mange markeder - til tross for en nedgang den siste tiden - sammen med en utflating i oppgangen i de lange rentene, tyder på stor tro på fortsatt økonomisk vekst med inflasjonen under kontroll, jf. figur 3.1 og 3.2. Den internasjonale impulsen som kan bidra til å svekke stabiliteten i det finansielle systemet, er som i forrige rapport i første rekke knyttet til faren for kraftige kursfall i aksjemarkedene. Også stigende driftsunderskudd i USA, med fare for tilhørende finansieringsproblemer, utgjør et usikkerhetsmoment. Generelt er dessuten privat sektors gjeldsvekst sterkere enn den som kan opprettholdes på lang sikt både i USA og i Europa.

Nervøse aksjemarkeder

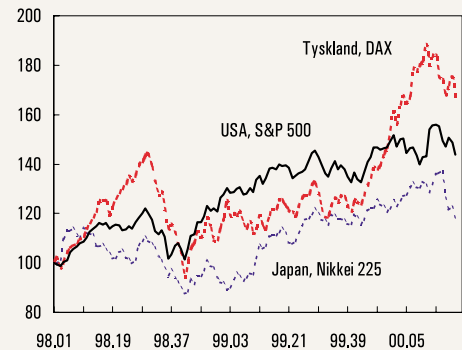
Aksjemarkedene internasjonalt har de siste månedene vært preget av først sterk kursvekst og senere markert kursfall på internett- og teknologirelaterte aksjer (IT-aksjer). Kursen på tradisjonelle aksjer har også falt noe den siste tiden. De kort-siktige svingningene i aksjekursene har vært store og bevegelsene i henholdsvis IT-aksjer og tradisjonelle aksjer har i noen grad vært negativt korrelert. Dette kan tyde på at investorene i noen grad har omplassert mellom ulike typer aksjer snarere enn å bygge ned aksjeandelen i sine porteføljer. Aksjekursene er gjennomgående høyere enn ved utgivelsen av forrige rapport for seks måneder siden.

For store deler av de nye selskapene er tradisjonelle metoder for verddivurdering lite anvendelige. Mange av disse selskapene har store løpende underskudd og forventede overskudd ligger ofte langt fram i tid. Fordi de har lite sikkerheter å tilby, finansieres de med en større andel egenkapital – blant annet i form av venture kapital. Finansinstitusjonene er således lite direkte eksponert, men kan være det indirekte gjennom deltagelse i venture fond.

På grunn av den lave gjeldsgraden er det hevdet at rentenivået har mindre betydning for den «nye» økonomien. Det at forventede overskudd ligger langt fram i tid tilsier på den annen side at neddiskonteringsfaktoren, det vil si renten, burde ha en betydelig innvirkning på verddivurderingen.

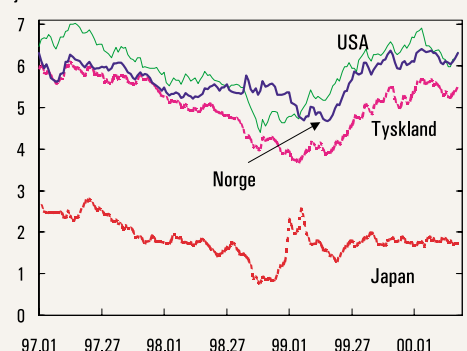
Flere andre forhold forsterker inntrykket av mer spekulativ atferd i aksjemarkedet. Det har vært en klar tendens til økende lånefinansiering av aksjer i USA. Lån formidlet av mellommennene på New York-børsen med pant i aksjer økte med 78 prosent fra mars 1999 til mars i år. Videre har lavere transaksjonskostnader på grunn av ny teknologi stimulert til stor aktivitet fra mange mindre investorer, såkalte «day-tradere». Slike investorer kan ha en større tilbøyelighet enn andre til å utvise flokkatferd og være mindre robuste i forhold til uforutsette begivenheter.

Figur 3.1 Aksjekursutviklingen i utvalgte land. Uketall. Indeks, jan. 98 = 100

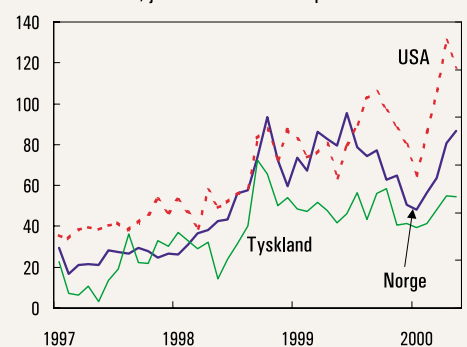
Kilde: Norges Bank

Figur 3.2 Effektiv rente på 10 års statsobligasjoner. Uketall, jan. 97—mai 00. Prosent

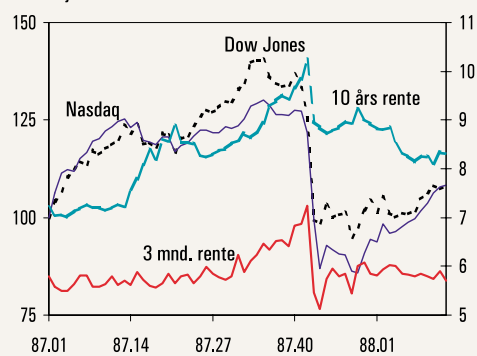
Kilde: Norges Bank

Figur 3.3 Differanse mellom 10 års swap- og statsobligasjonsrente. Månedstall, jan. 97—mai 00. Basispunkter

Kilde: Datastream

Figur 3.4a Utviklingen i Dow Jones og Nasdaq (venstre akse). Indeks jan. 87 = 100. Renteutviklingen i USA (høyre akse). Uketall jan. 87–mars 88

Kilde: Datastream og Norges Bank

Siste omfattende korreksjon i internasjonale aksjemarkeder var i 1987. I figurene 3.4a og 3.4b sammenligner vi renter og aksjekurser i USA i de to periodene 1987-88 og 1998-00. Figurene viser enkelte viktige forskjeller:

Oppgangen i 1987 var bredt basert. Den todelingen av aksjemarkedet som vi har sett den siste tiden, var ikke tilstede den gangen. De stigende amerikanske rentene har denne gangen bidratt til å bremse utviklingen i aksjekursene når vi ser bort fra den sterke veksten i teknologiaksjene. Forut for aksjekursfallet i 1987 økte hele aksjemarkedet til tross for renteøkningen.

Selv om aksjekursene har falt noe den siste tiden ligger de fortsatt på et meget høyt nivå. I dette kursnivået er det innbakt en rekke optimistiske forutsetninger om den fremtidige fortjenesteutviklingen i næringslivet. Ny informasjon, som tilsier mindre optimistiske forutsetninger, kan føre til en betydelig korreksjon i aksjekursene.

Internasjonal gjeldsutvikling og kapitalstrømmer

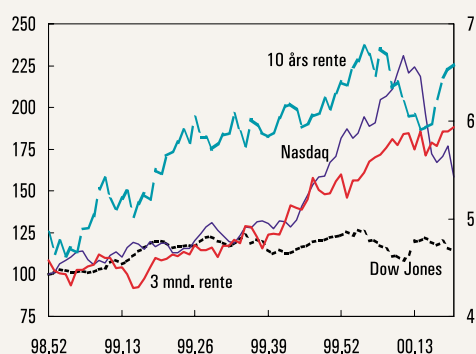
Både i USA og Europa har kreditt til privat sektor fortsatt å øke raskt. For landene i Eurosonen har årsveksten ligget på i overkant av 10 prosent det siste året. I USA var veksten 6,5 prosent gjennom 1999, vel 1 prosent sterkere enn veksten i nominelt BNP. I USA har husholdningenes sparing som andel av deres disponible inntekt falt med 4,5 prosentpoeng de siste fem årene i en periode da formuen har økt langt sterkere enn inntekten. Utviklingen har sitt motstykke i redusert gjeldsvekst i offentlig sektor. I Japan er utviklingen motsatt og det er foreløpig få tegn til fornyet vilje til å ta opp lån i privat sektor.

Det har så langt ikke vært noe problem å finansiere USAs driftsunderskudd, som økte fra 2,5 prosent av BNP i 1998 til 3,7 prosent i 1999, jf. figur 3.5. Tvert i mot, dollarkursen har styrket seg. Med offentlige overskudd har kapitalinngangen tatt form av utlendingers kjøp av private verdipapirer, særlig obligasjoner utstedt av foretak og ulike kredittforetak. Den økte interessen for private papirer kan også være et uttrykk for større risikovilje etter uroen i 1997 og 1998.

Internasjonale banklån økte kraftig i tredje kvartal i fjor, i første rekke som følge av økt långiving i interbankmarkedet mellom industrilandene. Långivingen fra banker i industrilandene til fremvoksende økonomier falt ytterligere. Dette reflekterte i noen grad at flere av disse landene i stedet har valgt å finansiere seg ved å utstede verdipapirer etter at deres kredittverdighet har styrket seg i tråd med bedre vekstutsikter. Investorene vurderer således at risikoen knyttet til utviklingen i disse markedene er redusert.

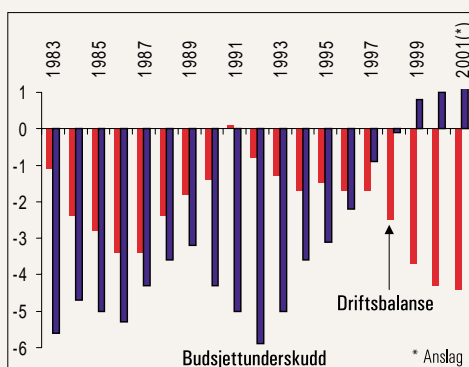
Euroens første år var preget av en langt svakere kursutvikling enn mange hadde ventet. For finansiell sektor var det mest markerte utviklingstrekket en sterk vekst i utleggelse av private verdipapirlån. Utleggelsen av nye obligasjonslån fra private ikke-finansielle foretak i eurosonen økte med hele 285 prosent fra 1998 til 1999, riktignok fra et lavt nivå. Et økende antall mindre og mer risikofylte bedrifter kunne også benytte dette markedet. En spesiell faktor som

Figur 3.4b Utviklingen i Dow Jones og Nasdaq (venstre akse). Indeks des. 98 = 100. Renteutviklingen i USA (høyre akse). Uketall des. 98–mai 00

Kilde: Datastream og Norges Bank

Figur 3.5 USAs driftsbalanse og offentlig sektors budsjettoverskudd i prosent av BNP

Kilde: IMF

bidro til den sterke veksten var det store omfanget av bedriftsovertakelser og bedriftssammenslutninger som fant sted i 1999. En slik konsolidering var ventet som følge av introduksjonen av euroen. Verdipapirlån er en vanlig finansieringsform for slike operasjoner.

I landene i eurosone har kredittformidlingen tradisjonelt skjedd gjennom banker. Økt bruk av verdipapirmarkedet øker finansieringsalternativene for bedriftene og plasseringsalternativene for sparere. En slik utvikling vil også redusere faren for finansiell ustabilitet, jf. egen utdyping.

3.2 Utviklingen i det norske verdipapirmarkedet

Kursutviklingen i det norske verdipapirmarkedet har i stor grad fulgt utviklingen internasjonalt. Kursene på Oslo Børs steg hele 45 prosent i 1999, jf. figur 3.6. I uke 10 i år ble det satt ny toppnotering på totalindeksen, men deretter har børsen vist en fallende tendens og vært preget av store svingninger.

Omsetningen av aksjer på Oslo Børs var rekordstor i 1999, og økte med hele 43 prosent fra 1998. Den kraftige omsetningsveksten har fortsatt inn i år 2000. Fram til utgangen av april er omsetningen 103 prosent høyere enn på samme tid i fjor. Dette tyder på at stadig nye grupper av investorer søker mot aksjemarkedet, blant annet som følge av økt verdipapirhandel over internett.

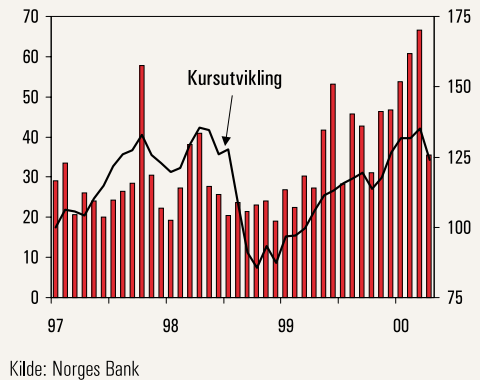
Mange bedrifter har benyttet den positive kursutviklingen på Oslo Børs og den store risikoviljen hos investorene til å hente inn ny egenkapital. Egenkapitalemisjonene økte i 1999 med 26 prosent til 14,4 milliarder kroner. IT-sektoren var største emittent med 36,6 prosent av nytegnat aksjekapital. Utviklingen har fortsatt i år, og i de fire første månedene ble det emittert egenkapital for nær 11 milliarder kroner. Emisjoner i IT-sektoren sto for hele 48 prosent.

I det norske aksjemarkedet er utviklingen mellom den «gamle» og «nye» økonomien, representert ved henholdsvis industri- og IT-indeksen, meget lik den tilsvarende utviklingen i det amerikanske aksjemarkedet. IT-indeksen ved Oslo Børs har økt med 57 prosent fra begynnelsen av oktober 1999 og fram til utgangen av første uken av mai, mens industriindeksen i samme periode økte med 14 prosent, jf. figur 3.7. Industriindeksen samvarierer i sterk grad med totalindeksen på Oslo Børs. I motsetning til i USA falt rentenivået i Norge fram til renteøkningen 13. april. Aksjekursutviklingen har slik sett vært konsistent med renteutviklingen.

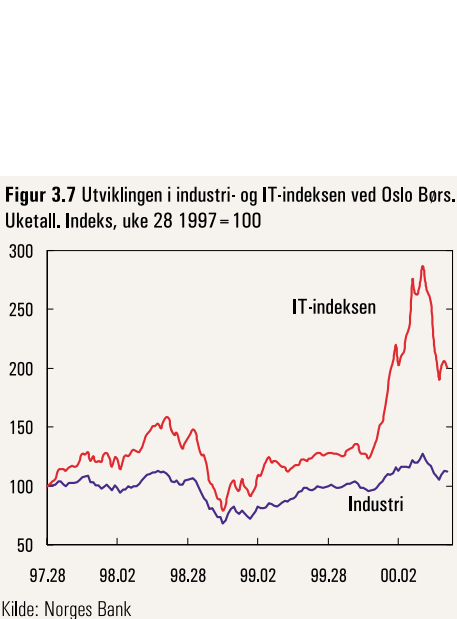
Volatiliteten i kursene i det norske aksjemarkedet, målt ved trendutviklingen¹, viser en klart stigende trend, jf. figur 3.8. Volatiliteten er fortsatt betydelig lavere enn under børsuroen høsten 1998. Volatiliteten på Oslo Børs samsvarer også godt med utviklingen i både DAX- og S&P 500-indeksen.

Korrelasjonen mellom Oslo Børs og det amerikanske og tyske markedet indikerer at norske aksjemarkeder påvirkes av internasjonal børsuro.² I de siste månedene har imidlertid kor-

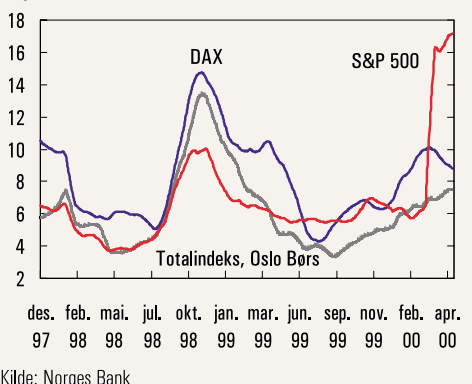
Figur 3.6 Kursutvikling og omsetning av aksjer ved Oslo Børs. Månedstall, indeks jan. 97 = 100 (høyre akse), omsetning i mrd. kroner (venstre akse)

Figur 3.7 Utviklingen i industri- og IT-indeksen ved Oslo Børs. Uketall. Indeks, uke 28 1997 = 100

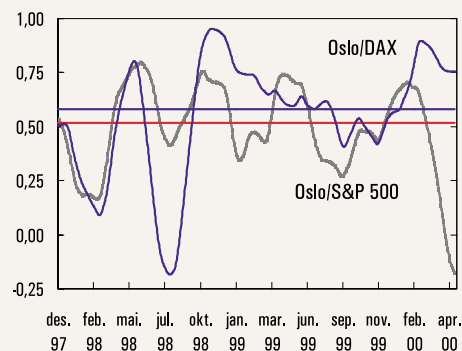

Figur 3.8 Volatilitet på aksjekursindekser. Trendutviklingen på dagstall, des. 97 – mai 00

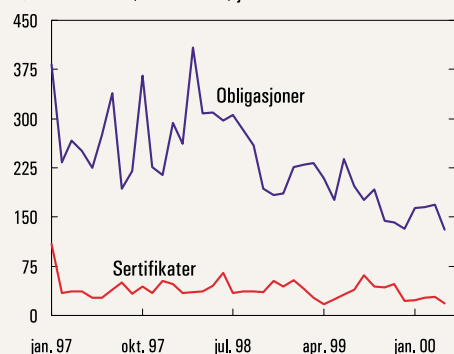
¹ Volatiliteten er uttrykt ved trendutviklingen (90 dagers glidende gjennomsnitt) i et vektet gjennomsnitt (siste observasjon tillegges størst vekt) av standardavvikene i avkastningen i den aktuelle børsindeksen over fortløpende 20 dagers perioder.
² Korrelasjonen er uttrykt ved trendutviklingen (90 dagers glidende gjennomsnitt) over fortløpende 60 dagers korrelasjoner.

Figur 3.9 Korrelasjon mellom Oslo Børs og aksjemarkedene i USA og Tyskland. Trendutviklingen og gj.snitt (horisontale linjer) for dagstall, des. 97–mai 00

Kilde: Norges Bank

Figur 3.10 Omsetning av sertifikater og obligasjoner på Oslo Børs. Månedstall, mrd. kroner, jan. 97–mai 00

Kilde: Norges Bank

Tabell 3.1 Andel av forvaltningskapitalen plassert i verdipapirer. Beregnet rentefølsomhet i obligasjonsporteføljen.

Per 31.12.99	Aksjer	Obligasjoner og sertifikater	Rentefølsomhet obligasjoner
Alle tall i prosent			
Forretningsbanker	0,9	9,2	0,8
Sparebanker	0,7	6,6	1,0
Livselskaper	32,4	46,5	2,3
Skadeselskaper	21,3	28,9	2,7

Kilde: Kredittilsynet

relasjonen mellom Oslo Børs og det amerikanske aksjemarkedet gradvis avtatt og ligger nå under et historisk gjennomsnitt, jf. figur 3.9. Noe av forklaringen på dette er at S&P 500-indeksen omfatter de store selskapene, mens totalindeksen ved Oslo Børs omfatter alle selskaper, inkludert de mindre, IT-relaterte aksjene.

Omsetningen av både sertifikater og obligasjoner på Oslo Børs har siden 1998 vist en fallende tendens, jf. figur 3.10. En synkende omsetning av obligasjoner og sertifikater, kombinert med relativt store spredder i markedet, peker i retning av fallende likviditet i obligasjonsmarkedet.

Aksjekursutviklingen i Norge de siste par årene har vært svakere enn i mange andre land og totalindeksen passerte først i mars den forrige toppnoteringen fra våren 1998. Historisk sett har det imidlertid vært en høy grad av samvariasjon mellom kursutviklingen på de utenlandske og det norske aksjemarkedet, slik at en internasjonal nedgang trolig også vil påvirke utviklingen i Norge.

3.3 Markedsrisiko i finansnæringen

Finansinstitusjonenes eksponering overfor aksjemarkedet spesielt og verdipapirmarkedene generelt, er av betydning for markedsrisikoen. Bankene har svært små aksjeholdninger, jf. tabell 3.1. Deres utlån med pant i verdipapirer utgjorde 1,5 prosent av brutto utlån i september 1999, en svak nedgang fra ett år tidligere. Bankene vil derfor være lite direkte berørt av kursendringer. De indirekte virkningene kan bli betydelige.

Forsikringselskapene er vesentlig mer eksponert, og deres eksponering har økt betydelig de seneste årene. Denne eksponeringen må ses i lys av deres langsiktige forpliktelser. De er derfor mindre sårbare overfor kortsiktige svingninger i verdipapirmarkedet. Markedsrisikoen til livselskapene blir dessuten – i motsetning til hva som er tilfellet med bankene – automatisk delt med kundene gjennom tilleggsavsetninger og overskuddsdeling.

Livselskapenes forvaltningskapital, aksjeholdninger og tilleggsavsetninger utgjorde ifølge Kredittilsynet henholdsvis 361, 112 og 45 milliarder kroner ved utgangen av 1999. Fra årsskiftet og fram til 10. mai har kursene på verdens aksjemarkeder, målt ved Morgan Stanleys World Indeks, falt med 7 prosent. Aksjekursene ved Oslo Børs har i samme periode økt med 2 prosent. Forutsatt at selskapenes utenlandske aksjeholdninger (64 prosent) utvikler seg i takt med verdensindeksen og de norske beholdningene (36 prosent) med Oslo Børs' totalindeks innebærer dette en reduksjon i livselskapenes tilleggsavsetninger på mindre enn 5 milliarder kroner i denne perioden.

Beregnet rentefølsomhet for obligasjonsbeholdningen (regnet som verdifall på porteføljen ved en renteøkning på ett prosentpoeng for alle løpetider), varierte ved utgangen av 1999 fra 0,8 til 2,7 prosent, jf. tabell 3.1. Bruk av ulike sikringsinstrumenter (for eksempel rentederivater) hos bankene vil redusere obligasjonsbeholdningenes rentefølsomhet. Renterisikoen i bankenes handelsportefølje synes med dette å være lav.

Betydningen av verdipapirmarkeder for finansiell stabilitet

Finansiell sektors hovedoppgave er effektiv allokering av kapital og risiko; den skal kanalisere sparing til lønnsomme investeringsprosjekter, diversifisere risiko, og gjennom overvåking og muligheten for oppkjøp, nedleggelse, fusjoner og fisjoner sikre en best mulig utnyttelse av den eksisterende kapitalen. Erfaring har vist at det kan oppstå ustabilitet i finansiell sektor.

I denne utdypingen vil vi se nærmere på hvilke egenkapaler henholdsvis finansinstitusjoner – representert ved banker – og verdipapirmarkeder, definert som egenkapital-, gjelds- og sikringsinstrumenter (derivater), har i forhold til finansiell stabilitet.

Høy egenkapitalandel i husholdningers og foretaks investeringer gir økt finansiell stabilitet. Prosjekter som er utstrakt egenkapitalfinansiert har en buffer før lånekapitalen risikerer tap. Banker har etter sitt formål lav egenkapital. Klassiske bankproblemer er da også assosiert med situasjoner der det oppstår svikt i finansieringen av banken (innskudd eller lån).

En viktig forskjell mellom bankutlån og lån over verdipapirmarkeder er kredittvurdering og prising av store lån. Obligasjons- eller sertifikatfinansiering er ikke et alternativ til banklån for små og mellomstore låntakere.

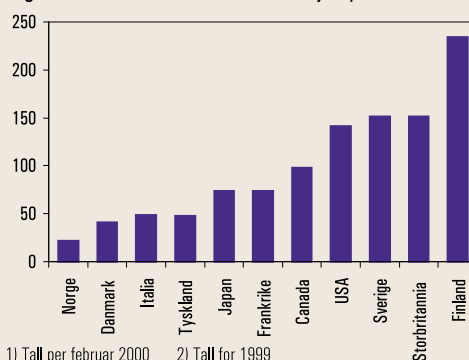
Det er betydelige forskjeller på åpenheten og reaksjoner på sjokk mellom banklån og verdipapirlån. Kredittvurderingen i banker er bedriftsintern informasjon. Banklån er mindre likvide enn verdipapirer og prisen (renten) vil normalt ikke kunne endres som følge av ny informasjon om låntaker. Verdipapirmarkedet stiller på den annen side krav om åpenhet og god eksternt informasjon. Aktørenes kredittvurderinger kommer kontinuerlig til uttrykk gjennom den åpne prisprosessen i markedet.

Finansiell stabilitet styrkes ved at et stort antall bevisste aktørers oppfatning av riktig verdi avspeiles transparent og kontinuerlig i kursene. Sjokk vil også absorberes lettere i prisene selv om større prisendringer vil kunne ha betydelige formueseffekter. Fordi prisen på banklån er relativt fast er bankene i stor grad avhengig av å justere kvantum når det kommer ny informasjon, f.eks. la være å rullere kortsiktige lån (jf. Asia-krisen). Ringvirkninger av sjokkerte begivenheter vil derfor ofte være større ved banklån enn for verdipapirlån.

Har det derimot oppstått en større finansiell krise kan selve løsningen på den være enklere dersom banklån er dominerende. Det er lettere å reforhandle et lån gitt av en bank enn et lån med tusenvis av obligasjonseiere.

Effektive derivatmarkeder krever aktive og transparente markeder for underliggende aktiva. Derivatmarkedene kan nyttes til å omfordele risiko mellom deltakerne i markedet. Sikringsforretninger er et eksempel på slik omfordeling. Denne type handel gir aktørene en mulighet til å plassere risikoen hos den som er mest vil-

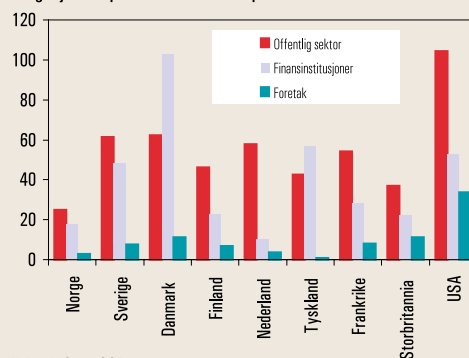
Figur 1 Markedsverdi¹ av børsnoterte aksjer i prosent av BNP²

1) Tall per februar 2000 2) Tall for 1999

Kilde: FTSE World Index og OECD

Figur 2 Utestående verdi av innenlandske sertifikater og obligasjoner i prosent av BNP, September 1999

Kilde: BIS og SSB

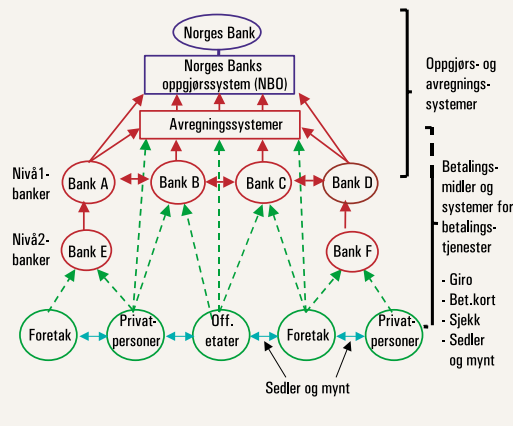
lig, og kanskje best i stand, til å bære den. Slik omfordeling må antas å styrke finansiell stabilitet.

Forskjellene i finansinstitusjonenes og verdipapirmarkedenes evne til å håndtere krisesituasjoner illustreres ved at de fleste og største finanskriser har vært bankkriser med til dels store realøkonomiske kostnader. Kriser i verdipapirmarkedene har i stor grad blitt ivaretatt gjennom prismekanismen, med mindre realøkonomiske kostnader. Et eksempel er aksjekursfallet i 1987 som hadde relativt små og kortvarige realøkonomiske implikasjoner. Et annet er LTCM-krisen i USA i 1998 som ble løst uten bruk av offentlige midler, og som hadde en begrenset korrigerende effekt på verdens verdipapirmarkeder.

LTCM-krisen viste at banker og verdipapirmarkeder kan utfylle hverandre i krisesituasjoner. Under krisen tørket markedet for verdipapirlån med kredittrisiko ut i en kortere periode. Da økte bankene sine utlån og hindret en mer omfattende kredittørke. Oftere har finansiering over verdipapirmarkeder erstattet banklån når det har oppstått bankproblemer. Hensynet til finansiell stabilitet tilsier derfor både velfungerende banker og velfungerende verdipapirmarkeder. Den optimale balansen mellom de to er vanskelig å angi, men for de fleste land vil det finansielle system være mer robust med større og mer velutviklede verdipapirmarkeder enn i dag.

4 | Oppgjørssisiko

Figur 4.1 Betalingssystemet i Norge

Enkelte begreper

Nettoavregning: Flere transaksjoner avregnes mot hverandre, og for hver bank beregnes en nettoposisjon. Posisjoner kan beregnes mellom to banker (bilateralt) eller mellom flere banker (multilateralt).

Nettoppgjør: Oppgjør av nettoavregning i en oppgjørssbank.

Bruttooppgjør: Transaksjoner tas til oppgjør enkeltvis.

Sanntids bruttooppgjør (Real Time Gross Settlement, RTGS): I Norges Banks oppgjørssystem (NBO) skjer oppgjør umiddelbart hvis banken har beløp disponibelt. Dersom banken mangler dekning, legges transaksjonen i kø til dekning foreligger.

Tabell 4.1 Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO i 1999. Milliarder kroner og andel av total

	Omsetning	Andel
Bruttotransaksjoner	113	77,5
NICS-SWIFT	10	6,9
NICS-masse	6	4,1
VPS og NOS	5	3,4
Kontanter	1	0,7
Annet	11	7,4
Totalt	146	100,0

Kilde: Norges Bank

4.1 Avregnings- og oppgjørssystemer og risiko som kan oppstå i disse

Det kan oppstå betydelige eksponeringer mellom bankene som deltar i betalingssystemet. Ved betalingsformidling blir transaksjoner generert av kunder, og de resulterende interbankeksponeringer vil ikke være resultat av eksplisitte kredittvurderinger. Dette setter risikoen som oppstår i betalingssystemet i en særstilling. For den totale risikodannelsen i det finansielle systemet er det viktig hvordan avregning og interbankoppgjør foregår.

Figur 4.1 beskriver betalingssystemet i Norge. «Nederst» i systemet har vi sedler og mynt og systemer for betalingstjenester som gir adgang til å bruke bankinnskudd og kreditter som betalingsmiddel. «Øverst» har vi systemer for beregning av posisjoner og overføring av betalingsmidler mellom banker, de såkalte avregnings- og oppgjørssystemene.

- Avregningssystemene omfatter bankenes fellessystem for interbankavregning (Norwegian Interbank Clearing System - NICS), og systemene for avregning av verdipapirhandel (VPS) og derivathandel (NOS).
- Oppgjørssystemene omfatter Norges Banks oppgjørssystem (NBO) og systemer for oppgjør i private oppgjørssbanker. Bankene kan selv velge om de vil ha oppgjør direkte i Norges Bank eller indirekte via en privat oppgjørssbank.

NBO ble innført i november 1997, og i 1999 var gjennomsnittlig daglig omsetning over bankenes konti i Norges Bank 146 milliarder. Tabell 4.1 viser fordelingen på transaksjonstyper som tas til oppgjør i NBO:

- Store betalinger (over 100 millioner kroner) og særskilt merkede transaksjoner gjøres opp i Norges Bank enkeltvis (brutto). Alle banker har i prinsippet adgang til bruttooppgjør i Norges Bank.
- Mellomstore betalinger avregnes i NICS i den såkalte SWIFT-nettoavregningen der det foretas 7 oppgjør daglig. 22 banker deltar i disse oppgjørene.
- Små transaksjoner, som f.eks. giro og minibanktransaksjoner, blir sendt til oppgjør via den såkalte NICS-masseavregningen. 36 banker deltar i dette oppgjøret.
- Betalinger knyttet til verdipapir- og derivattransaksjoner går til oppgjør i Norges Bank via henholdsvis Verdipapirsentralen (VPS) og Norsk Oppgjørssentral (NOS). 19 banker deltar i verdipapiroppgjøret, mens 15 deltar i derivatoppgjørene.

I systemer med privat oppgjørsbank er det kredittrisiko knyttet til fordringer på oppgjørsbanken, mens oppgjør i sentralbanken ikke innebærer slik kredittrisiko. Den totale risiko i begge systemer avhenger imidlertid også av hvordan systemene er utformet for å redusere risikoen i forbindelse med gjennomføringen av oppjøret. Oppgjørsrisiko omfatter kredittrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko. Kredittrisikoen avhenger først og fremst av hvorvidt bankene godskriver kundene før midler er mottatt i oppjøret. Likviditetsrisikoen knytter seg til bortfall av likviditet fra forsinkelser i gjennomføringen av oppjøret. Den operasjonelle risikoen er knyttet til risikoen for at datasystemer eller telekommunikasjon bryter sammen og påfører deltakerne kostnader. De posisjoner bankene påtar seg ved deltakelse i betalingssystemet vil ofte resultere i eksponeringer som overstiger deres egenkapital, og kan i særskilte tilfeller være flere ganger egenkapitalen. Betalingssystemet kan på denne måten være en kanal for spredning av likviditets- og solvensproblemer som potensielt kan true den finansielle stabiliteten.

4.2 Tiltak for å kontrollere risikoen i oppgjørs- og avregningssystemene

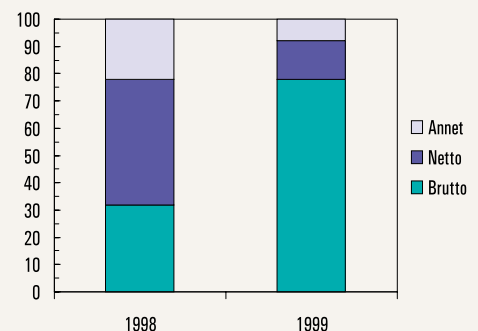
De siste årene er det gjennomført flere tiltak for å redusere risikoen i betalingssystemet. Innføringen av NBO innebar et prinsipp om at bankene må ha dekning på konto i Norges Bank før oppjøret gjennomføres. NBO gav også hyppigere nettooppgjør og innføring av sanntids bruttooppgjør. Ved bruttooppgjør tas transaksjoner enkeltvis og fortløpende til oppgjør, noe som innebærer at bankene til enhver tid må ha dekning for sine betalinger. Ved nettooppgjør er deltakerne eksponert helt fram til oppjøret skjer, men siden inn- og utbetalinger utliknes mot hverandre blir likviditetsbehovet lavere enn ved bruttooppgjør. Som det går fram av figur 4.2 var det i 1999 en klar økning i bruttooppgjørens andel av totalomsetningen. Dette har redusert kredittrisikoen, men setter samtidig større krav til bankenes likviditetsstyring. For å bedre effektiviteten og redusere likviditetsrisikoen har det derfor vært gjennomført tiltak for å bedre informasjonen til bankene og effektivisere bruken av tilgjengelig likviditet.

Lov om betalingssystemer m.v. trådte i kraft 14. april 2000 og gir Norges Bank konsesjonsmyndighet for interbank-systemer. Dette gir Norges Bank et nytt virkemiddel for å overvåke og sikre kvaliteten på systemer utenfor bankens eget oppgjørssystem.

Nettoavregninger har hatt en uklar rettslig stilling og åpnet for at banker, som i en avregning var eksponert overfor en bank satt under offentlig administrasjon, risikerte å bli belastet utgående transaksjoner uten å bli godskrevet innganger. Ny lov om betalingssystemer m.v. muliggjør avtaler som sikrer avregningsresultatet rettslig, og dermed reduserer kredittrisikoen knyttet til avregningen.

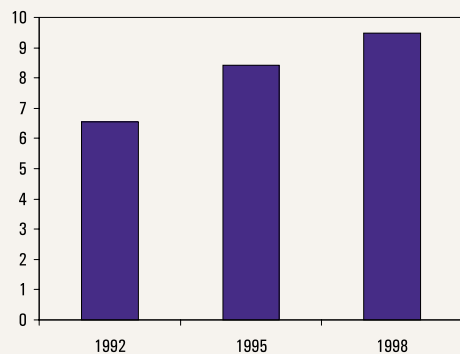
Norges Bank er også opptatt av bankenes risikoeksponering ved deltakelse i oppgjørssystemer for verdipapirer og valutahandel, og mulige smitteeffekter fra slike systemer.

Figur 4.2 Prosentvis fordeling mellom brutto- og nettooppgjør i NBO. Prosent av omsetningen

Kilde: Norges Bank

Figur 4.3 Norske finansinstitusjoners valutahandel. Daglig gjennomsnitt. Milliarder USD

Kilde: BIS

Beredskap

Det er etablert et sentralt beredskapsorgan for kontinuitet i den finansielle infrastruktur, under ledelse av Norges Bank. Beredskapsorganet har ansvaret for å etablere rutiner for å varsle, håndtere og informere om større problemer og krisesituasjoner i fellessystemene.

Myndighetene og finansnæringen arbeider med å utvikle beredskapsplaner for alternative betalingsmåter i krisesituasjoner.

En valutahandel innebærer at partene på oppgjørstidspunktet må utveksle betalinger i to land. Manglende synkronisering i dette oppjøret skyldes dels ulike tidssoner, dels tidkrevende prosesser og rutiner for å initiere og bekrefte betalinger. Risikoen kalles Herstatt-risiko³. Banker som er aktive i internasjonal valutahandel vil ofte ha eksponeringer i forbindelse med disse oppjørene som overstiger egenkapitalen. Valutaoppjøret er således en kanal for spredning av risiko som potensielt kan true den finansielle stabiliteten. Det har vært en økning i valutahandelen de senere årene som har økt behovet for risikoreduerende tiltak innen valutaoppgjørssystemene, jf. figur 4.3. Risikoen reduseres primært gjennom Payment versus Payment (PvP), som innebærer at en valuta utbetales hvis og bare hvis motytelsen gjøres opp samtidig. Det private systemet Continuous Linked Settlement (CLS) som er under utvikling, vil muligjøre PvP mellom de største bankene og valutaene i verden. Norges Bank arbeider for at norske kroner skal inngå i systemet. Bankene kan også redusere valutaoppgjørssrisikoen ved å forbedre rutiner og oppgjørsvtaler med utenlandske motparter. Norges Bank har våren 2000 iverksatt en kartlegging av valutaoppgjørssrisikoen i norske banker.

De norske systemene for oppgjør av verdipapirer og derivater er en annen viktig forbindelse inn i betalingsoppjørene. Det er liten kredittrisiko i forbindelse med disse oppjørene da det er mekanismer som hindrer at en selger gir fra seg et verdipapir uten å motta betaling. VPS og Norges Bank arbeider imidlertid med tiltak for å bedre effektiviteten i verdipapiroppjøret og redusere sannsynligheten for likviditetsproblemer.

Driftsforstyrrelser i IT-, telekommunikasjons- og strømforsyningssystemer kan påføre deltakerne i betalingssystemet kostnader som kan tenkes å medføre ustabilitet i det finansielle systemet. I lys av dette har myndigheter og aktører lagt vekt på å gjennomføre tiltak for å redusere sårbarheten i systemene for avregning og oppgjør. I forbindelse med årsskiftet 1999/2000 og skuddårsdagen 29. februar 2000 ble det gjennomført særskilte beredskapsopplegg.

Norges Banks mål er et system som hindrer at kreditt- og likviditetsproblemer hos en bank smitter over på andre banker og truer den finansielle stabiliteten. En bedre utforming av avregnings- og oppgjørssystemene fjerner ikke nødvendigvis all kreditt- eller likviditetsrisiko, men bidrar til å synliggjøre risikoen og gjør den til gjenstand for mer eksplisitte avgjørelser bankene imellom. De siste årene er det gjennomført flere tiltak såvel nasjonalt som internasjonalt som har bidratt til å redusere oppgjørssrisikoen. Det gjenstår fortsatt en del arbeid på dette området, og Norges Bank vil videreføre samarbeidet med næringen for å oppnå ytterligere risikoreduksjon i det norske avregnings- og oppgjørssystemet.

³ Etter tyske *Bankhaus Herstatt*, som i 1974 ble satt under offentlig administrasjon ved dagens slutt i Tyskland. På det tidspunktet hadde *Herstatt*s motparter i USD/DEM-handler allerede betalt ut DEM, men ventet fortsatt på oppgjør for USD fra *Herstatt* i det amerikanske betalingssystemet.

5 | Likviditetsrisiko

Redusert innskuddsandel gir økt behov for annen finansiering i bankene

De senere årene har utlånsveksten stort sett vært sterkere enn veksten i kundeinnskudd, slik at det har oppstått et behov for finansiering fra andre kilder. Utviklingen i likviditetsrisikoen avhenger av hvordan dette finansieringsbehovet dekkes.

Kundeinnskudd kan ofte tas ut på kort varsel, men regnes likevel for å være en stabil finansieringskilde på kort sikt. På lenger sikt vil bankinnskudd måtte regne med å møte sterk konkurranse fra andre plasseringsalternativer som verdipapirfond og forsikringsordninger. Kundeinnskudd regnes også for å være mindre kostbar enn annen finansiering. Dette gjør at bankene ønsker å ha en høy innskuddsdekning. Det kan imidlertid være mer kostbart å få opp innskuddsandelen enn å finansiere økt utlånsvekst på andre måter. Dersom bankene øker innskuddsrentene for å tiltrekke seg kundeinnskudd, vil tilsvarende betingelser måtte gis til en stor del av allerede eksisterende kundeinnskudd slik at kostnadene ved kundeinnskudd kan øke vesentlig.

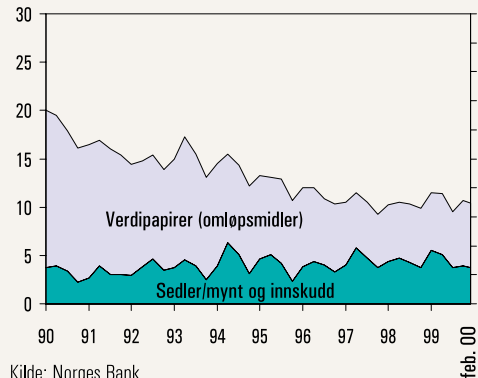
For de større bankene oppfattes det norske kapitalmarkedet som relativt lite likvid, og de henvender seg derfor ofte til utlandet for finansiering. Dette kan ha betydning for likviditetsrisikoen, ettersom spesielt kortsiktig utenlandsfinansiering anses for å være flyktig. En grunn til dette er at utenlandske aktører har mindre kjennskap til norsk økonomi enn innenlandske aktører slik at de i større grad kan tenkes å opptre i «flokk». I en rapport fra Basel-komiteen⁴ nevnes det at utenlandske aktører i mindre grad enn innenlandske aktører kan skille rykter fra fakta på kort sikt.

Sparebankene har økt sin kortsiktige gjeld markert

En måte å vurdere utviklingen i likviditetsrisikoen på er å vurdere utviklingen i likvide fordringer og kortsiktig gjeld. Vi har ikke informasjon om trekkrettigheter eller tilsvarende avtaler bankene har for å kunne styrke likviditeten. Vår analyse tar derfor utgangspunkt i situasjonen slik den fremgår av bankenes balanser.

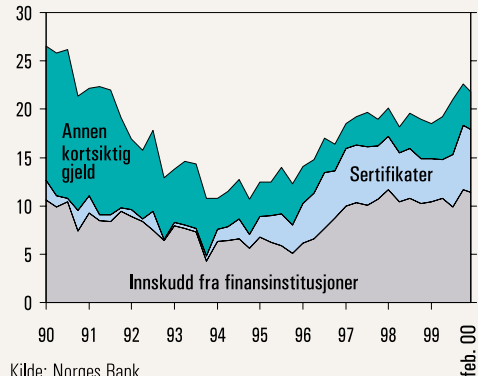
Figur 5.1 viser at sparebankene gjennom hele 1990-tallet har redusert sine likvide fordringer som følge av reduserte plasseringer i verdipapirer. Fra 1995 har sparebankene økt finansieringen fra andre finansinstitusjoner og ved innlån i sertifikatmarkedet, jf. figur 5.2. Målt i prosent av forvaltningskapitalen er forskjellen mellom kortsiktig gjeld og likvide fordringer nå vesentlig større enn i 1995, da disse var om lag like store. Dette innebærer isolert sett økt likviditetsrisiko.

Figur 5.1 Sparebankenes likvide fordringer. Prosent av forvaltningskapitalen

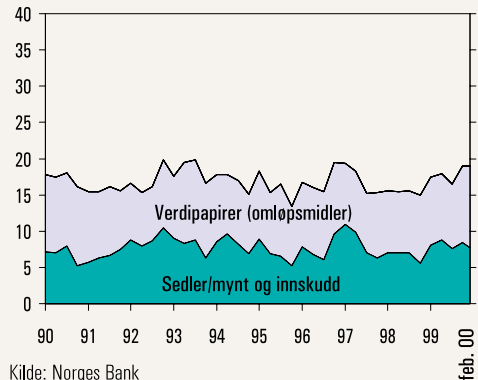
Kilde: Norges Bank

Figur 5.2 Sparebankenes kortsiktige gjeld. Prosent av forvaltningskapitalen

Kilde: Norges Bank

Figur 5.3 Forretningsbankenes likvide fordringer (inkl. Postbanken fom. 31.12.99). Prosent av forvaltningskapitalen

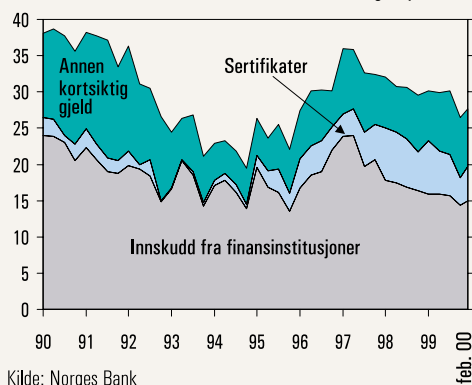

Kilde: Norges Bank

⁴ Basel Committee on Banking Supervision: «Sound Practices for Managing Liquidity in Banking Organisations», Basel februar 2000.

Figur 5.3 viser at forretningsbankene har hatt likvide fordringer målt i prosent av forvaltningskapitalen på mellom 15 og 20 prosent på 1990-tallet. Forretningsbankene økte på samme måte som sparebankene den kortsiktige finansieringen markert etter 1995, men denne utviklingen snudde allerede fra sommeren 1997, jf. figur 5.4. Dette har bidratt til å redusere forskjellen mellom kortsiktig gjeld og likvide fordringer, og denne forskjellen er nå mindre enn i sparebankene.

Figur 5.4 Forretningsbankenes kortsiktige gjeld (inkl. Postbanken fom. 31.12.99). Prosent av forvaltningskapitalen

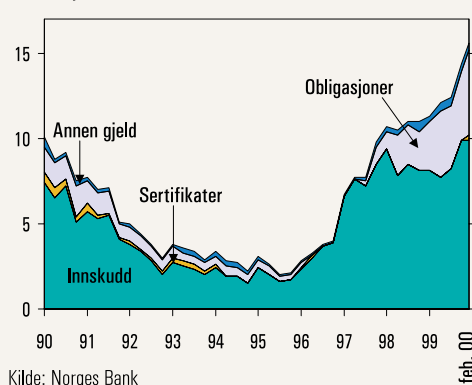
Kilde: Norges Bank

Utenlandsfinansiering øker likviditetsrisikoen

Etter 1995 har det skjedd en forskyvning i retning av økt utenlandsfinansiering som følge av at bankene har finansiert den økende forskjellen mellom kundeinnskudd og utlån fra utenlandske kilder. Figur 5.5 og 5.6 viser at en stor del av utenlandsopplåningen har vært kortsiktig, og dette har bidratt til økt likviditetsrisiko. Større grad av langsiktig finansiering i obligasjonsmarkedet fra og med 1997 har bidratt til å dempe økningen i likviditetsrisikoen. Veksten i bankenes utenlandsgjeld bremses opp i 1998 samtidig som utlånsveksten avtok noe og kundeinnskuddene økte. For forretningsbankene har utenlandsgjelden senere holdt seg stabil. Sparebankene har på sin side økt den kortsiktige finansieringen i form av innskudd fra utenlandske finansinstitusjoner i løpet av 1999. En medvirkende årsak til dette var redusert innskuddsandel som følge av høy utlånsvekst.

Sparebankenes kortsiktige finansiering fra utlandet er nå på et høyere nivå enn toppnivået i 1987-88. Enkelte sparebanker har kortsiktig utenlandsgjeld målt i prosent av utlån på linje med eller større enn forretningsbankene.

Figur 5.5 Sparebankenes brutto utenlandsgjeld etter finansobjekt. Prosent av utlån

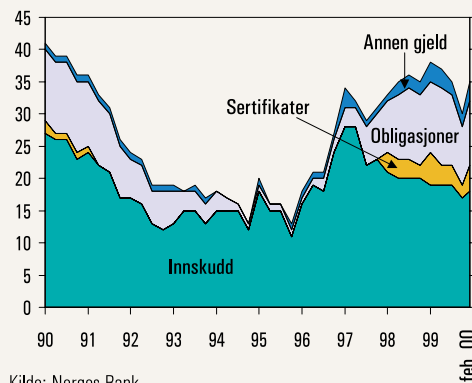
Kilde: Norges Bank

Likviditetsrisikoen fremover avhenger av bankenes valg av finansieringskilder

I årene fremover ventes konkurransen fra andre spareformer enn bankinnskudd å øke, og med en forventet fortsatt høy utlånsvekst, ventes innskuddsdekningen å falle, jf. kapittel 7. Utviklingen i likviditetsrisikoen vil avhenge av om bankene vil dekke dette fra langsiktige kilder fremfor å basere seg på kortsiktige innskudd fra utenlandske banker.

Valget mellom kortsiktig og langsiktig finansiering vil i stor grad bestemmes av bankenes vurdering av likviditetsrisiko og kostnadene ved kortsiktig versus langsiktig finansiering, noe som blant annet vil avhenge av den ratingen bankene får av internasjonale ratingbyråer. Bankenes lønnsomhets- og soliditetsutvikling vil være viktig i den sammenheng.

Figur 5.6 Forretningsbankenes brutto utenlandsgjeld etter finansobjekt (inkl. Postbanken fom. 31.12.99). Prosent av utlån

Kilde: Norges Bank

6.1 Den generelle kredittutviklingen

I overvåkingen av finansiell stabilitet er det viktig å følge utviklingen i kredittmarkedene og vurdere om de utviklingstrekk som observeres kan innebære økt risiko for at det bygges opp ubalanser i fremtiden. For økonomien som helhet vil kreditt som andel av BNP gi indikasjon på i hvilken grad aktørene er villige til å sette seg i gjeld. Høy kredittvekst sammenlignet med veksten i BNP kan gi en indikasjon på om det bygges opp ubalanser mellom kredittmarkedene og realøkonomien.

Etter en svak vekst i samlet kreditt til publikum (K3) fram til første halvdel av 1996, tok den seg betydelig opp og var vesentlig høyere enn veksten i samlet BNP fram til andre halvår 1999, jf. figur 6.1. Mot slutten av 1999 falt K3-veksten kraftig, som følge av et markert fall i veksten i kreditt i utenlandsk valuta.

Figur 6.2 viser at utviklingen i kreditt i norske kroner og kreditt i utenlandsk valuta har fulgt et markert ulikt forløp de siste to årene. Den innenlandske renteoppgangen i løpet av 1998 førte til en vridning i kredittetterspørselen mot valuta. Da renten gikk opp ble det relativt rimeligere å ta opp kreditt i utenlandsk valuta, samtidig som det var forventninger om at norske kroner skulle styrke seg relativt til andre valutaer. Den kraftige veksten i valutalån har avtatt gjennom 1999 etterhvert som differansen mellom norske og utenlandske renter har blitt redusert.

Tolv månedersveksten i kreditt fra innenlandske kilder (K2) har tatt seg ytterligere opp i første kvartal i år, og var på 9,1 prosent ved utgangen av mars, mot rundt 8 prosent de siste fire månedene av 1999. Husholdningene tar i økende grad opp mer gjeld, mens gjeldsveksten i foretakene er avtakende. Veksten var ved utgangen av mars 9,4 prosent i husholdningene og 8,7 prosent i foretakene.

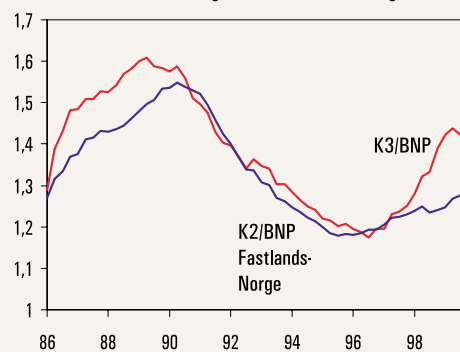
Veksten i bankenes utlån har vært høyere enn veksten i den totale innenlandske kreditten (K2) de senere årene, jf. figur 6.3. Kapitaldekningen i bankene er god, jf. kapittel 7, og vil ikke være til hinder for videre utlånsvekst i bankene.

6.2 Kreditrisiko knyttet til husholdningene⁵

Ved utgangen av 1999 utgjorde husholdningenes lånegjeld til innenlandske banker, kredittforetak og finansieringsselskaper 573 milliarder kroner, jf. tabell 6.1. Dette utgjorde vel halvparten av samlede utlån fra disse institusjonene. I tillegg har husholdningene tatt opp lån i forsikringsselskaper og statlige låneinstitutter. Motstykket til husholdningenes lånegjeld er i hovedsak verdien av bolig. Figur 6.4 viser at husholdningenes boligformue har vokst vesentlig sterkere enn lånegjelden etter 1993.

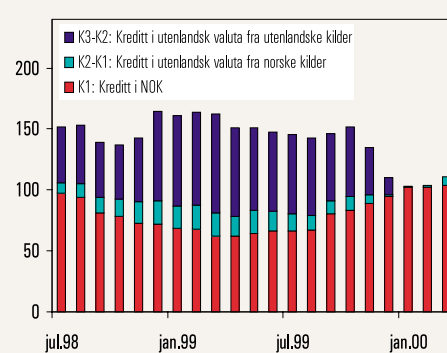
Husholdningenes netto finansielle formue har økt markert på hele 1990-tallet, både som følge av verdistigning på

Figur 6.1 Samlet kreditt (K3) og innenlandsk kreditt (K2) som andel av henholdsvis BNP og BNP for Fastlands-Norge*

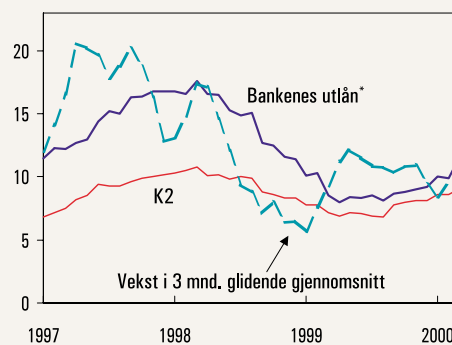
* BNP er beregnet som summen av siste fire kvartalsobservasjoner
Kilde: Norges Bank

Figur 6.2 Samlet kreditt til publikum (K3). Tolv månedersvekst i milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 6.3 Tolv månedersvekst i K2 og bankenes utlån samt vekst i tre måneders glidende gjennomsnitt for bankenes utlån. Prosent

* Bankenes utlån er justert for porteføljeoverføringer

Kilde: Norges Bank

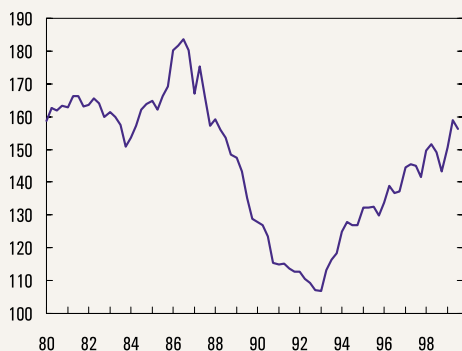
Tabell 6.1 Brutto utlån til husholdninger per 31.12.99 i milliarder kroner og i prosent av samlede innenlandske utlån

	Brutto utlån	Andel av samlede utlån
Forretningsbanker		
inkl. Postbanken	235	44,1
Sparebanker	290	69,3
Kredittforetak	20	17,3
Finansieringsselskaper	27	44,5
Samlet	573	50,7

Kilde: Norges Bank

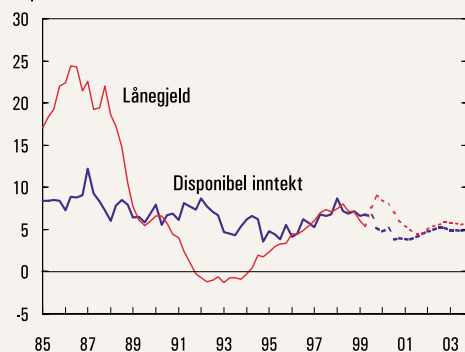
⁵ Som husholdninger regnes lønnstakere, pensjonister, trygdede, studenter, personlig næringsdrivende og private konsumorienterte organisasjoner uten profittformål.

Figur 6.4 Husholdningenes boligformue i prosent av lånegjeld

Kilde: Norges Bank

Figur 6.5 Tolv månedersvekst i husholdningenes lånegjeld og disponible inntekter

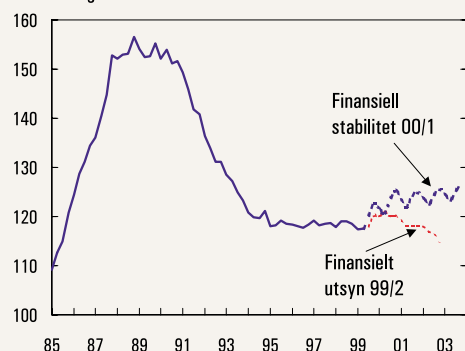
Kilde: Norges Bank

Tabell 6.2 Prosentvis endring i bruktboligpriser og boliginvesteringer fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bruktboligpriser	11,9	9,5	10,6	9½	5	5¼
Boliginvesteringer	8,2	-0,6	-2,8	7,0	6	3¾

Kilde: Norges Bank

Figur 6.6 Brutto lånegjeld i prosent av disponibel inntekt i husholdningene

Kilde: Norges Bank

verdipapirer og som følge av positive finansinvesteringer. Ved utgangen av fjerde kvartal 1999 hadde husholdningene netto finansielle fordringer som tilsvarte 61 prosent av disponibel inntekt. Husholdningene har de senere årene opprettholdt en høy sparerate og nettofinansinvesteringsrate til tross for kraftig verdistigning på boliger og finansaktiva. Erfaringer fra USA viser den motsatte utviklingen, jf. kapittel 3. Vi har dermed så langt unngått en situasjon der husholdningene finansierer økt konsum ved å ta opp lån eller redusere andre fordringer i lys av at formuen stiger i verdi. Dette har bidratt til å opprettholde husholdningenes sterke finansielle stilling.

Selv om bankenes tap på utlån til husholdningene erfaringsmessig har vært små, har denne gruppen stor betydning for kredittrisikoen i bankene. Indikatorene vi ser på er i hovedsak husholdningenes gjelds- og rentebelastning⁶. I tillegg følges utviklingen i boligpriser, som er det mest utbredte panteobjektet ved utlån til husholdninger. Det er lagt til grunn fortsatt vekst i boligprisene i årene fremover. En korleksjon i boligprisene vil isolert sett øke kredittrisikoen for bankene.

Husholdningenes gjeldsbelastning øker

Veksten i husholdningenes lånegjeld har de senere årene vært på linje med veksten i disponibel inntekt. Utsikter til nullvekst i sysselsettingen og moderat lønnsvekst gjør at veksten i husholdningenes disponible realinntekter ventes å bli lav inneværende år, om lag 1½ prosent. Det legges likevel til grunn fortsatt vekst i bruktboligpriser og økte boliginvesteringer, jf. tabell 6.2. Begge faktorer trekker i retning av sterkere vekst i husholdningenes brutto lånegjeld enn i nominell disponibel inntekt. Husholdningenes gjeldsbelastning antas følgelig å øke både inneværende år og de neste tre årene, jf. figur 6.6. Til tross for økt gjeldsbelastning vil indikatoren holde seg på et historisk sett relativt lavt nivå. Utviklingen representerer likevel et brudd med utviklingen de siste 5-6 årene. Dersom bruktboligprisene fortsetter å vokse i samme takt som det siste året, vil gjeldsopptaket og dermed gjeldsbelastningen øke sterkere enn det som fremgår av figur 6.6.

Husholdningenes rentebelastning økte i 1998 og 1999 som følge av renteøkningene i andre halvår 1998, jf. figur 6.7. Rentebelastningen ventes å øke til om lag 6,5 prosent inneværende år, for deretter å falle svakt.⁷ Dette er en oppjustering i forhold til Finansielt utsyn 99/2, og skyldes i hovedsak de tekniske forutsetningene om høyere rente.

Selv om husholdningenes gjelds- og rentebelastning har økt, er indikatorene fortsatt på et forholdsvis lavt nivå. Det er imidlertid enkelthusholdninger og grupper av husholdninger som har betydelig høyere rentebelastning enn det som illustreres ved gjennomsnittsverdiene. Disse gruppene kan utgjøre en tapsrisiko for bankene. Ifølge data fra

⁶ Gjeldsbelastning er definert som husholdningenes lånegjeld i prosent av disponibel inntekt. Rentebelastning er definert som husholdningenes brutto renteutgifter (etter skatt) i prosent av kontantinntekt (det vil si disponibel inntekt før fratrukk for renteutgifter).

⁷ Det er lagt til grunn at pengemarkedsrentene utvikler seg i tråd med markedets forventninger uttrykt ved terminrentene i mars 2000.

Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelse for 1997 hadde om lag 5 prosent av husholdningene en rentebelastning på mer enn 20 prosent.⁸ Videre analyser viser at denne gruppen sto for i underkant av 18 prosent av samlet bruttogjeld i husholdningene.⁹ Tatt i betraktning bankenes lave, og til dels negative, tap på utlån til husholdninger, vil trolig kun en mindre del av denne gjelden innebære en tapsrisiko for bankene, selv om en rentebelastning over 20 prosent kan synes høyt. I tillegg til rentebelastningen vil blant annet faktorer som inntekt, brutto finansformue og verdien på pant også ha betydning for tapsrisikoen.

Pant ved utlån til husholdninger

Det mest utbredte panteobjektet ved utlån til husholdninger er bolig. Utlån med pant i bolig i prosent av totale utlån i forretnings- og sparebankene har økt fra 30 prosent i 1991 til et stabilt nivå på om lag 45 prosent de siste fire årene, jf. figur 6.8. Isolert sett innebærer utviklingen at bankene har blitt mer eksponert overfor boligmarkedet, og dermed mer sårbare for korreksjoner i boligprisene.

Endringer i prisene behøver i seg selv ikke være noe problem så lenge kreditorene tar høyde for at verdien av pantesikkerhetene kan endre seg mye. Undersøkelser foretatt av Kredittilsynet viser at andelen boliglån i bank med belåningsgrad over 80 prosent har gått noe ned fra 1997 til 1999. Generelt vil utstrakt bruk av utlån med høy belåningsgrad uten tilleggssikkerhet gi liten buffer for endringer i boligprisene.

Bruktboligprisene har økt mer eller mindre sammenhengende siden 1993, jf. figur 6.9. Gjennomsnittlig vekst¹⁰ fra foregående år har ligget mellom 6 og 12 prosent etter 1993, og var med 10,0 prosent ikke spesielt høy i 1999, jf. figur 6.10. Prisveksten fra utgangen av 1998 til utgangen av 1999 var kraftigere enn dette, hovedsakelig som følge av at prisene sank siste halvdel av 1998. Som følge av blant annet økt igangsetting av nye boliger, forventer vi at gjennomsnittlig årsvekst i boligprisene vil synke ned mot 5 prosent fra 2001.

Noe økt gjeldsbelastning – men fortsatt lav kredittrisiko

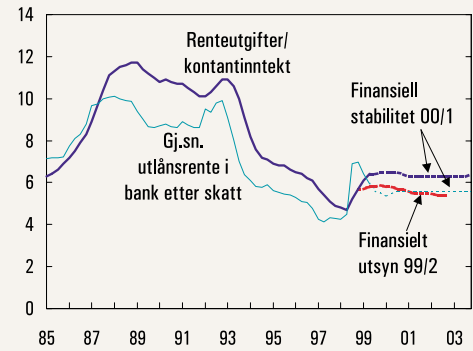
Økt gjeldsbelastning inneværende år og til dels også i årene fremover bidrar isolert sett til å øke den finansielle utsattheten i husholdningene. Med den økonomiske utviklingen vi ser for oss med fortsatt lav arbeidsledighet, høy sparerate, stabil prisutvikling på bolig og forutsetning

⁸ I Finansielt utsyn 99/2 er data for årene 1984-1997 presentert.

⁹ Rentebelastningen er definert som forholdet mellom renteutgifter og kontantinntekt. Renteutgiftene avhenger av rentenivå og størrelsen på gjelden. For en bestemt rentebelastning vil følgelig størrelsen på gjelden normalt være større for en husholdning med høye inntekter enn for en husholdning med lave inntekter. Likeledes vil gjelden normalt være større for en husholdning med høy rentebelastning enn for en husholdning med lav rentebelastning når de har samme inntekt.

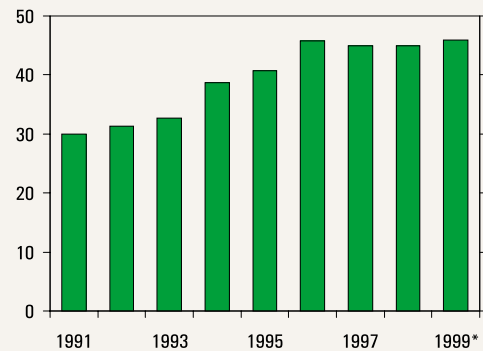
¹⁰ Vekst i gjennomsnittlig prisenivå ett år i forhold til gjennomsnittlig prisenivå året før.

Figur 6.7 Renteutgifter (etter skatt) i prosent av kontantinntekt og gjennomsnittlig utlånsrente (etter skatt) i bank. Prosent

Kilde: Norges Bank

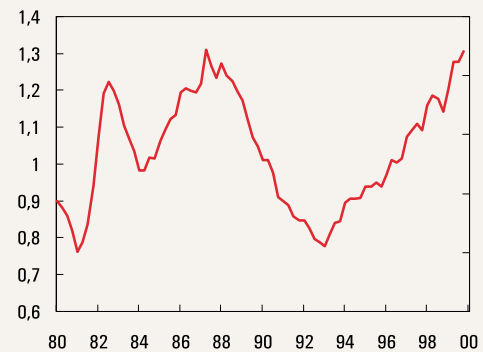
Figur 6.8 Utlån med pant i bolig i prosent av totale utlån. Forretnings- og sparebanker

* Foreløpige tall

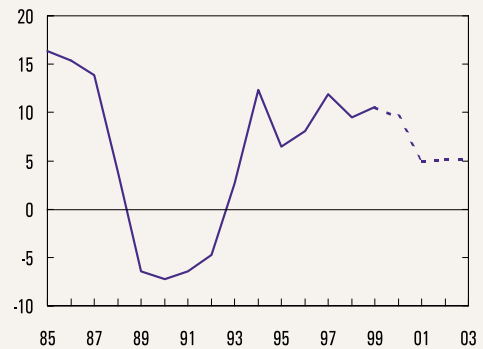
Kilde: Norges Bank

Figur 6.9 Utvikling i realboligprisen. Indeks 1996 = 1

Kilde: Norges Bank

Figur 6.10 Bruktboligpris. Prosentvis nominell endring fra året før

Kilde: Norges Bank

Boligmarkedet

Bolig var i store deler av etterkrigstiden et stabilt formuesobjekt med en jevn verdiutvikling, blant annet på grunn av omfattende reguleringer både av selve boligmarkedet og av kredittmarkedet. Etter at begge disse markedene ble avregulert tidlig på 1980-tallet, har vi erfart at prisene i boligmarkedet kan variere relativt mye.

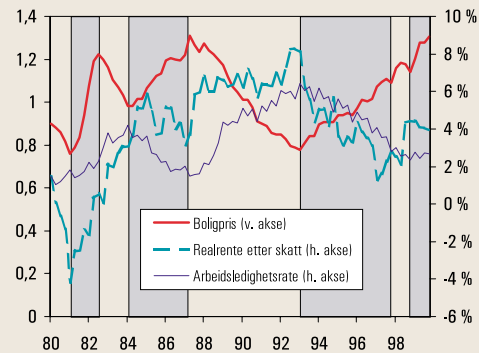
På lang sikt vil tilbudet av boliger tilpasses etterspørselen, og boligprisen vil tendere mot et nivå bestemt av utviklingen i tomtepriser og byggekostnader. På kort sikt vil imidlertid tilbudet av boliger være tilnærmet fast som følge av at tilgangen av nye boliger per år kun utgjør en liten del av den totale boligbeholdningen. Bruktboligprisene kan dermed på kort sikt vise til dels betydelige avvik fra den langsiktige prisen på boliger, avhengig av hvordan etterspørselen utvikler seg.

Fra 1988 til 1993 falt bruktboligprisene kraftig (jf. figur 1). Det er sannsynlig at det kraftige prisfallet medførte at bruktboligprisene falt under et nivå tilpasset langsiktige forklaringsfaktorer. Etterspørselen falt markert og prisfallet ble antakelig forsterket av et uelastisk tilbud av boliger på kort sikt kombinert med at boligmarkedet preges av tilbakeskuende prisforventninger.

Etter 1993 har prisen på brukte boliger økt mer eller mindre sammenhengende. En del av prisøkningen kan tilskrives en gjeninnhenting av prisen etter det forutgående kraftige fallet, i takt med økende etterspørsel. Flere forhold har bidratt til å øke etterspørselen: økt disponibel inntekt i husholdningene - bl.a. som følge av økt sysselsetting og fallende realrente, økt kredittilgang, endret samlivsmønster i retning av flere en-person-husholdninger og fortsatt noe økt befolkningsmengde. Etter hvert som prisfallet tidlig på 1990-tallet har kommet litt på avstand, er det heller ikke usannsynlig at forventningene om fremtidig boligprisvekst har tatt seg opp og nå bidrar til at prisene øker raskt.

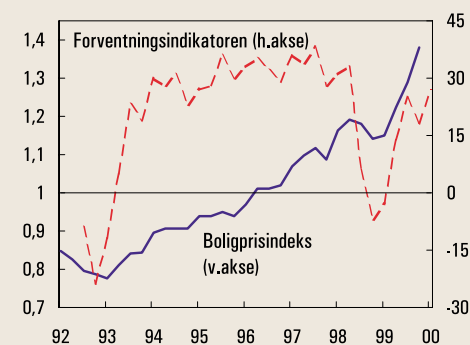
Figur 1 viser utviklingen i realprisen på bruktbolig de siste tjue årene. De skraverte feltene i figuren viser perioder med sammenhengende vekst i boligprisene. Figuren viser at prisomslaget både i 1987/88 og i 1992/93 falt sammen med endringer i rente og arbeidsledighet. Den til dels kraftige renteøkningen høsten 1998, og forverrede økonomiske utsikter i kjølvannet av Asia-krisen, hadde kun en kortvarig dempende effekt på boligprisutviklingen. Årsakene til dette var trolig at risikoen for et alvorlig tilbakeslag i økonomien raskt ble mindre mot slutten av 1998, og at det var en generell forventning om at rentenivået ville falle igjen. Figur 2 viser at endringer i forventningene mot slutten av 1998 og utover i 1999 faller sammen i tid med endringer i boligprisene. Dette kan tyde på at etterspørselen etter boliger, og dermed boligprisene, gjennom 1998 og 1999 i stor grad ble påvirket av forventningsendringer.

Figur 1 Utvikling i realboligprisindeks, gjennomsnittlig realutlånsrente etter skatt og arbeidsledighetsrate

Kilde: SSB og Norges Bank

Figur 2 Utvikling i realboligprisindeks og forventningsindikatoren

Kilde: Norsk Gallup Institutt AS og Norges Bank

Utviklingen i tilbudet av boliger, illustrert ved igangsettingen av nye boliger, ser i liten grad ut til å ha tilpasset seg den økte etterspørselen etter 1993. Antall igangsatte boliger per år har de siste 4-5 årene ligget rundt 20 000 (tilsvarende om lag 1 prosent av antall bebodde boliger). Dette er noe høyere enn igangsettingen i 1992-93 på rundt 15 000 per år, men fortsatt markert lavere enn gjennomsnittlig igangsetting på 1980-tallet på rundt 30 000 per år. Den moderate igangsettingen kan skyldes at bruktboligprisen fortsatt er lav i forhold til prisene på nye boliger. Prisen på brukte eneboliger i prosent av pris på nye eneboliger økte for landet som helhet fra 77,5 prosent i 1993/94 til 84 prosent i 1998/99. Det er imidlertid store geografiske forskjeller her. I Oslo er for eksempel bruktboligprisene nå høyere enn prisene på nye boliger.

Etter det kraftige prisfallet i perioden fra 1988 til 1993 synes prisøkningen etter 1993 i hovedsak å ha vært en gjeninnhenting av prisen, noe som til en viss grad underbygges av at forskjellen mellom bruktboligprisene og nyboligprisene har blitt mindre.

Det siste året har bruktboligprisene økt kraftig, spesielt i Oslo og i de andre store byene. Høy vekst i boligprisene er i seg selv lite gunstig, siden dette gjør prisene mindre velegnet som informasjonsbærere for boligmarkedet, dvs. gjør det vanskeligere å skille mellom ulike segmenter i boligmarkedet. I tillegg vil sterk vekst kombinert med tilbakeskuende prisforventninger hos boligkjøpere kunne bidra til selvforsterkende prisvekst.

om stabil renteutvikling, vil dette likevel ha begrenset betydning for bankenes kredittrisiko.

Et usikkerhetsmoment er utviklingen i boligprisene. Det er lite som tilsier et markert fall i boligprisene med påfølgende økt kredittrisiko. Fortsatt sterk boligprisutvikling på linje med de siste årene vil imidlertid øke sannsynligheten for en korleksjon.

6.3 Kredittrisiko knyttet til foretakene

Bedrede fremtidsutsikter for foretakene...

Vi legger til grunn et fall i investeringene i år for foretakene (private ikke-finansielle foretak), noe som vil virke dempende på den økonomiske veksten på kort sikt. Økte eksportpriser og bedret produktivitet vil øke lønnsomheten i industrien. Produksjon og lønnsomhet i tjenesteyting og varehandel vil bli stimulert av blant annet høyere vekst i privat konsum. Dette vil føre til økte investeringer i 2001 og 2002.

...men gjeldsbelastningen øker sterkt

Utviklingen i foretakene fram til og med 1996 var preget av en relativt sterk økning i bruttoproduktet og brutto driftsresultatet, samt en lav vekst i total lånegjeld og obligasjonsgjeld, jf. figur 6.11. I 1997 og 1998 hadde foretakene en markert lavere vekst i bruttoproduktet samtidig som gjeldsveksten økte kraftig. I disse årene var også lønnsveksten høy, slik at brutto driftsresultatet falt. For 1999 tyder foreløpige tall på at bruttoproduktet i foretakene vokste kraftig, på linje med årene midt på 1990-tallet. Kombinert med lavere vekst i lønnskostnadene enn i de foregående årene medførte dette en sterk vekst i brutto driftsresultatet.

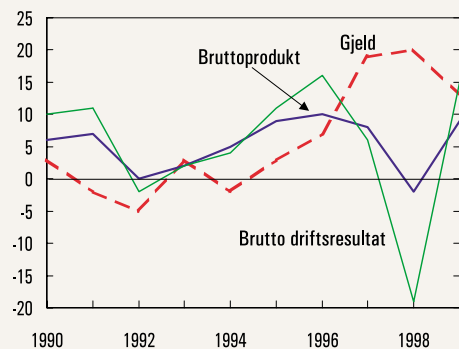
Ved utgangen av 1999 hadde private ikke-finansielle foretak en samlet lånegjeld på 369 milliarder kroner til innenlandske banker, kredittforetak og finansieringsselskaper, jf. tabell 6.3. I tillegg har foretakene lån i statlige låneinstitutter og utlandet, samt noe obligasjonsgjeld.

For inneværende år legger vi til grunn en vekst i foretakenes samlede gjeld på 7 prosent. Dette innebærer en markert nedgang i foretakenes gjeldsopptak sammenliknet med 1999. På bakgrunn av den bedrede realøkonomiske utviklingen vi ser for oss i foretakssektoren i årene framover, legger vi til grunn en utflating i gjeldsopptaket med en vekst på 7 prosent også i årene fremover. Anslaget er noe høyere enn for et halvt år siden. Veksten i brutto driftsresultatet for foretakssektoren ventes å bli noe lavere enn gjeldsveksten. Dette medfører en økende gjelds- og rentebelastning for foretakene de kommende årene.

Erfaringsmessig er det foretakssektoren som påfører bankene de største utlånstapene. For å belyse den finansielle utsattheten i foretakssektoren ser vi blant annet på foretakenes gjelds- og rentebelastning¹¹, og risikoklassifisering av enkeltforetak med utgangspunkt i rapporterte regnskapstall.

Gjeldsbelastningen til foretakene, jf. figur 6.12, har steget fra 340 prosent i 1997 til 570 prosent i 1999, og er nå oppe på samme nivå som på slutten av 1980-tallet. Dette skyldes

Figur 6.11 Foretakenes gjeld, bruttoprodukt og brutto driftsresultat. Prosentvis vekst

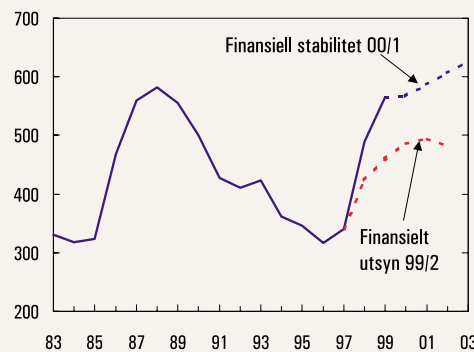
Kilde: SSB og Norges Bank

Tabell 6.3 Brutto utlån til foretak per 31.12.99 i milliarder kroner og i prosent av samlede innenlandske utlån

	Brutto utlån	Andel av samlede utlån
Forretningsbanker inkl. Postbanken	180	33,7
Sparebanker	97	23,1
Kredittforetak	60	51,8
Finansieringsselskaper	32	49,7
Samlet	369	32,5

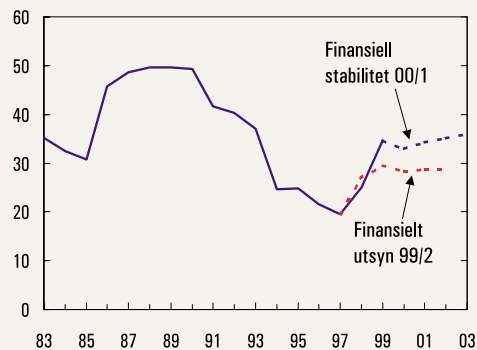
Kilde: Norges Bank

Figur 6.12 Rentebærende gjeld i prosent av kontantoverskudd ekskl. renteutgifter. Private ikke-finansielle foretak

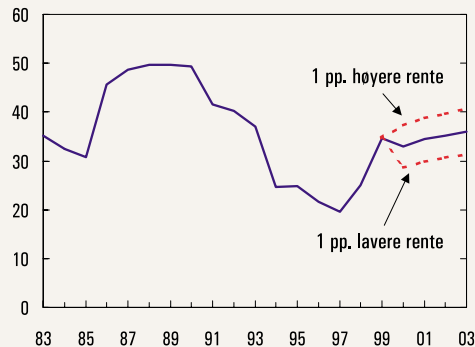
Kilde: Norges Bank

Figur 6.13 Renteutgifter i prosent av kontantoverskudd. Private ikke-finansielle foretak

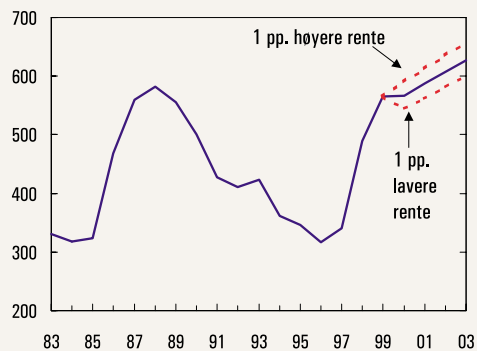
Kilde: Norges Bank

Figur 6.14 Renteutgifter i prosent av kontantoverskudd. Private ikke-finansielle foretak

Kilde: Norges Bank

Figur 6.15 Rentebærende gjeld i prosent av kontantoverskudd ekskl. renteutgifter. Private ikke-finansielle foretak

Kilde: Norges Bank

i stor grad svak utvikling i foretakenes brutto driftsresultat for årene 1997 og 1998, og høy gjeldsvekst fra 1997 og fram til i dag. Til tross for den positive utviklingen i brutto driftsresultatet i 1999, fortsetter gjeldsbelastningen å øke på grunn av økte renteutgifter i 1999. Beregninger viser at gjeldsbelastningen trolig vil fortsette å stige i årene fram mot 2003, til et nivå over 600 prosent. Dette er en betydelig oppjustering i forhold til forrige rapport, hvor vi anslo en gjeldsbelastning som flatet ut i underkant av 500 prosent. Årsaken til oppjusteringen er en kraftig revidering av de historiske tallene, som nå viser en svakere utvikling i foretakenes brutto driftsresultat i 1998, og høyere gjeldsvekst i 1999 enn lagt til grunn i forrige rapport. I prognosene framover har vi i tillegg oppjustert gjeldsveksten i foretakene for 2001 til og med 2003 som følge av høyere forventede investeringer i foretakene enn lagt til grunn for et halvt år siden.

Rentebelastningen til foretakene, jf. figur 6.13, har steget fra i underkant av 20 prosent i 1997 til nesten 35 prosent i 1999. Ifølge beregningene vil rentebelastningen innværende år bli noe lavere enn i 1999, for deretter å stige til 36 prosent i 2003. Også rentebelastningen er oppjustert betydelig fra forrige rapport da rentebelastningen for foretakene lå i underkant av 30 prosent i hele framskrivingsperioden.

Virkninger av endrede renteforutsetninger

I figurene 6.14 og 6.15 har vi skissert førsterundeeffekten på rente- og gjeldsbelastningen av henholdsvis en økning i utlånsrenten på 1 prosentpoeng, og en reduksjon på 1 prosentpoeng i forhold til referansebanen ut framskrivingsperioden. Vi har ikke vurdert i hvilken grad foretakene vil endre sin tilpasning som følge av en endring i renten. En endring i utlånsrenten på 1 prosentpoeng sammenliknet med referansebanen vil påvirke både rente- og gjeldsbelastningen. En renteøkning vil øke rentebelastningen til foretakene med nesten 5 prosentpoeng i forhold til referansebanen. Foretakene vil i en slik situasjon ha en rentebelastning på godt over 40 prosent. Gjeldsbelastningen vil også øke, om enn ikke i samme grad som rentebelastningen. Økte renteutgifter vil redusere den delen av kontantoverskuddet som er igjen etter at renter er betalt, og gjeldsbelastningen til foretakene vil i dette tilfellet være på i overkant av 650 prosent i 2003.

Pant ved utlån til foretak

Ved utlån til foretak er pant i næringseiendommer svært utbredt, i tillegg til pant i varelagre og annen realkapital. Næringseiendommer er en mindre homogen masse enn boliger, og er dermed et mindre likvid panteobjekt enn boliger. Dette medfører at det er vanskelig å vurdere verd utviklingen på næringseiendommer samlet sett. Utviklingen i leiepriser på kontorlokaler kan likevel gi en viss pekepinn.

¹¹ Rentebelastningen til foretakene, det vil si renteutgifter i prosent av kontantoverskuddet, gir oss et mål på hvor stor andel av foretakenes løpende overskudd som brukes til å betjene renter på gjeld. Gjeldsbelastningen til foretakene, det vil si rentebærende gjeld i prosent av kontantoverskudd fratrukket renteutgifter, gir oss et mål på gjeld i forhold til den delen av overskuddet som kan brukes til å dekke avdrag på gjelden etter at renteutgiftene er betalt.

De siste årene har leieprisene på kontorlokaler i de store byene i hovedsak vært stabile, jf. figur 6.16. I Oslo er det prisene på nyere bygg i sentrum og prestisjebygg som har trukket noe oppover, mens de andre segmentene har ligget stabilt. I første kvartal 2000 har det vært en svak prisøkning i alle segmenter i Oslo, noe som representerer et brudd med de siste årenes utvikling.

Fra næringen pekes det på at inntreden av «nye» aktører med større betalingsvillighet og kort tidshorison, særlig IT-næringen, på leiemarkedet i Oslo stiller større krav til fleksibilitet i leieforholdet, noe som kan påvirke utleierne til å inngå kortere leiekontrakter. Dette vil kunne føre til høyere priser, spesielt for de beste kontorlokalene, men også mer usikkerhet om fremtidig inntjening for utleierne.

Flere aktører i markedet forventer en svak økning i prisene fremover, blant annet som følge av liten ledighet i markedet og så godt som ingen spekulasjonsbygging. De ser imidlertid for seg at prisene i de lavere segmentene kan synke noe. På noe lengre sikt ventes det fallende priser som følge av økt tilbud av næringsbygg de kommende årene, samtidig som det ventes en stabil etterspørsel.

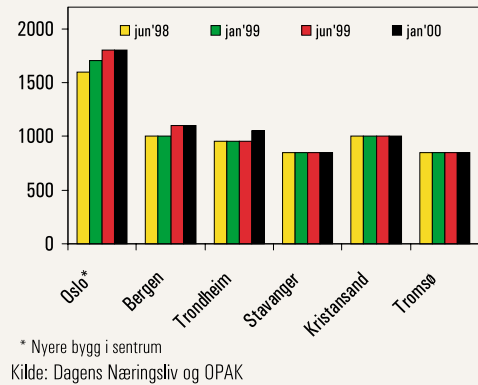
Økt kredittrisiko i enkelte næringer

Eiendomsforetakenes langsiktige gjeld er i hovedsak tatt opp i norske banker. Bankene er derfor i betydelig grad påvirket av utviklingen i denne næringen. Tabell 6.4 viser at mer enn 40 prosent av bankenes langsiktige utlån til foretakssektoren ved utgangen av 1999 var til eiendomsnæringen. Foretakene i næringen sjøfart/rørtransport er i stor grad finansiert av utenlandske finansinstitusjoner og obligasjonsgjeld. Så selv om de står for en stor andel av den langsiktige gjelden i foretakssektoren, utgjør de bare en forholdsvis liten andel av de norske bankenes utlån.

I forrige rapport pekte vi på at kredittrisikoen i deler av foretakssektoren trolig økte i 1998, jf. Penger og Kreditt 1999/4.¹² Utviklingen var spesielt negativ i næringene eiendomsdrift (det vil si salg og utleie av egen fast eiendom) og sjøfart/rørtransport. Tabell 6.5 viser at den langsiktige gjelden i de mest risikoutsatte foretakene i eiendomsnæringen økte kraftig i løpet av 1998 (tall for risikoutviklingen i 1999 foreligger ikke ennå). Bankene økte likevel sine utlån til denne næringen gjennom 1999. Det var en tilsvarende utvikling i sjøfart-/rørtransportnæringen og andre næringer (hovedsakelig primærnæringen, bygg og anlegg, samt kraft og vannforsyning).

Selv om vi kan anta at en stor andel av de nye utlånene til eiendomsnæringen er gitt til foretak med lav risiko, har bankenes samlede kredittrisiko overfor denne næringen trolig økt. Utlånene til eiendomsnæringen utgjør allerede en meget stor andel av bankenes samlede utlån. Det har tidligere vist seg at endringer kan inntreffe raskt innenfor eiendomsnæringen. Dersom det skjer en kraftig negativ utvikling i næringen, vil bankene kunne bli hardt rammet. For stor eksponering overfor denne næringen kan derfor innebære en betydelig risiko.

Figur 6.16 Gjennomsnittlig leiepris på kontorlokaler i de største byene. Kr/kvm

Tabell 6.4 Næringsvis fordeling av bankenes utlån til foretakssektoren¹. Prosent av totale utlån

	1997	1998	1999
Eiendomsdrift	41,0	40,2	41,8
Sjøfart og rørtransport	9,9	9,1	10,0
Varehandel, hotell og restaurant	16,7	16,7	15,0
Bergverk og industri	14,3	15,1	13,8
Tjenesteytende virksomhet	2,1	2,1	2,1
Andre næringer ¹	16,0	16,8	17,4
Totalt (mrd. kroner)	227	248	270

¹Aksjeselskap. Ekskl. finansnæringen og olje-/gassutvinning

Kilde: Norges Bank

Tabell 6.5 Langsiktig gjeld i de mest risikoutsatte foretakene og bankenes langsiktige utlån til foretakssektoren. Per 31.12. Milliarder kroner

	Langsiktig gjeld i de mest risikoutsatte foretakene ¹		Bankenes langsiktige utlån til foretakssektoren ²	
	1997	1998	1998	1999
Eiendomsdrift	9,5	27,5	99,6	113,0
Sjøfart og rørtransport	17,0	23,6	22,5	27,1
Varehandel, hotell og restaurandrift	9,5	9,9	41,4	40,4
Bergverk og industri	7,5	8,4	37,3	37,2
Tjenesteytende virks.	17,4	21,5	5,2	5,6
Andre næringer ³	4,2	11,8	41,7	46,9

¹ All langsiktig gjeld (dvs inklusive obligasjonsgjeld, utenlandsgjeld, etc) i aksjeselskap med negativ inntjening og egenkapitalandel på mindre enn 20 prosent

² Aksjeselskap

³ Eksklusive finansnæringen og olje-/gassutvinning

Kilde: Norges Bank

Økningen i kredittrisikoen har foreløpig ikke gitt store utslag i netto misligholdte lån (det vil si brutto misligholdte lån fratrukket spesifiserte tapsavsetninger), jf. figur 6.17. Forretningsbankenes netto misligholdte lån økte fra 5,9 til 6,1 milliarder kroner i løpet av 1999, mens sparebankenes netto misligholdte lån økte fra 3,3 til 3,6 milliarder kroner. For bankene samlet sett økte de misligholdte lånene fra 9,2 til 9,7 milliarder kroner.

Utsiktene for foretakene framover

Den høye gjeldsbelastningen innebærer at foretakene finansielt står svakere rustet overfor eventuelle kraftige forstyrrelser som kan inntreffe, enten i form av svakere etterspørsel eller renteøkninger. En slik situasjon kan føre til at et økende antall foretak vil få problemer med å betjene renter og avdrag på gjelden i årene framover.

På den annen side legger vi til grunn en bedre utvikling i norsk økonomi enn tidligere anslått. Vi har noe høyere anslag for samlet etterspørsel og produksjon i år og neste år. Husholdningenes konsum har tatt seg opp, og vekstutsiktene hos våre handelspartnere er bedret. Dette innebærer at sannsynligheten for at foretakene som helhet skal komme opp i betydelige finansielle problemer trolig er redusert i forhold til for et halvt år siden.

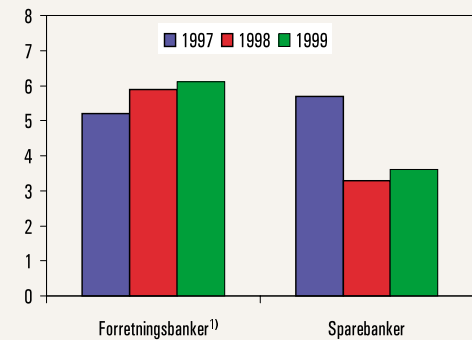
Samlet sett mener vi likevel at kredittrisikoen i deler av foretakssektoren fortsatt er høy som følge av det høye gjeldsopptaket de siste årene.

Det at bankene økte sine langsiktige utlån til foretakssektoren betydelig i 1999 trenger ikke å være urovekkende i seg selv. Det som kan gi grunn til en viss bekymring, er at størsteparten av de nye utlånene har gått til de næringene som har et stort innslag av svært risikoutsatte foretak, og til de næringene som bankene allerede er mest eksponert overfor.

Som nevnt er bankene svært avhengige av utviklingen i eiendomsnæringen. En reduksjon i aktivitetsnivået og et betydelig fall i prisene kan skape problemer for bankene. Det er imidlertid lite som tyder på at en slik utvikling i eiendomsmarkedet de nærmeste årene.

Det kan være flere årsaker til at økningen i kredittrisiko i deler av foretakssektoren ikke har gitt seg utslag i en mer markert økning i misligholdte lån. For det første kan det ta noe tid før en økning i kredittrisikoen slår ut i mislighold. For det andre kan en bedrift med inntjeningsproblemer unngå å komme i en misligholdssituasjon ved at eierne skyter inn ny egenkapital. For det tredje er det vanligvis lettere å forhandle seg fram til betalingsutsettelse og refinansiering i oppgangstider enn i nedgangstider.

Figur 6.17 Netto misligholdte lån i forretnings- og sparebankene. Milliarder kroner

¹⁾ Morbanker inklusive utenlandskeidde filialer i Norge

Kilde: Norges Bank

¹² Se egen omtale i Finansielt utsyn 2. halvår 1999 og artikkelen 'Kredittrisiko knyttet til foretakssektoren', begge i Penger og Kredit 1999/4.

7 | Situasjonen i finansnæringen og risikobildet fremover

7.1 Konkurransforhold og strukturelle endringer

Konkurransesituasjonen i finansnæringen har stor betydning for bankenes inntjening, som på sikt er avgjørende for deres soliditet. Robuste banker med finansiell styrke til å håndtere forstyrrelser er viktig for stabiliteten i det finansielle systemet. Et fall i lønnsomheten, for eksempel som følge av skjerpet konkurranse, kan medføre at bankene blir tvunget til å sette i verk tiltak for å redusere kostnadene og/eller øke inntektene. En kan ikke utelukke at noen banker vil velge å ta større risiko for å øke inntjeningen. Dette øker samtidig faren for tap og ustabilitet. På den annen side kan konkurranse bidra til at bankene blir mer effektive og drar nytte av forandringer, noe som over tid kan styrke deres inntjening og robusthet.

Skjerpet konkurranse i finansnæringen

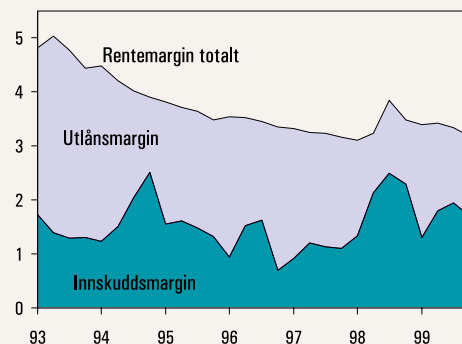
Gjennom flere år har drivkrefter som deregulering, liberalisering, internasjonalisering, teknologisk utvikling og endret kundeatferd bidratt til å skjerpe konkurransen i finansnæringen og endre styrkeforholdet mellom finansinstitusjoner og verdipapirmarkedene.

Utviklingen i rentemarginen indikerer at konkurransen i utlåns- og innskuddsmarkedene har økt. Rentemarginen falt stort sett gjennom hele 1990-tallet, jf. figur 7.1, med unntak av en økning i 1998 i tilknytning til en økning i det generelle rentenivået. Fra tredje til fjerde kvartal 1999 falt rentemarginen fra 3,34 til 3,18 prosent. En ytterligere indikasjon på skjerpet konkurranse er at de siste årene også har blitt mindre forskjell på nivået på rentemarginen i de forskjellige bankene. Fallet i rentemarginen må også ses i sammenheng med konjunkturutviklingen samt en bevegelse bort fra kryssubsidiering mellom ulike deler av bankenes virksomhet. Den positive utviklingen i foretakene etter 1993 har sannsynligvis bidratt til at bankene har redusert risikopåslaget på sine utlån, noe som har bidratt til lavere utlånsmarginer.

Det er mange aktører som konkurrerer i det norske bank- og finansmarkedet. Konkurransen fra utenlandske banker, særlig de største nordiske bankkonsernene, har økt og må ventes å øke ytterligere i tiden fremover. I tillegg opplever bankene økt konkurranse fra verdipapirmarkedene og institusjonelle investorer, spesielt om publikums sparing.¹³

Økt konkurranse er noe av bakgrunnen for at alle de største norske bankene har valgt å tilby et bredt spekter av finansielle tjenester gjennom å danne finanskonsern eller inngå allianser. Bankene har dermed fått flere inntektskilder, noe som kan bidra til å stabilisere inntektene. Når bankenes virksomhet utvides, endres også den risikoen de utsettes for.

Figur 7.1 Bankenes innskudds- og utlånsmargin, samt totale rentemargin. Prosent

Kilde: Norges Bank

¹³ Konsekvensene av denne utviklingen berøres i kapittel 5 og i avsnitt 7.5.

I tillegg til at nye tilbydere kommer til og at eksisterende aktører går inn i nye markeder, har det også skjedd endringer på etterspørselssiden. Demografiske endringer innebærer blant annet en dreining mot økt etterspørsel etter langsiktige spareprodukter. Kundene har også blitt mer bevisste på pris- og avkastningsforhold, og det har blitt lettere å sammenligne produkter. Ny teknologi har vært viktig for å bedre kundenes tilgang til informasjon, og er generelt den sterkeste drivkraften bak endringer i bank- og finansnæringen. Spesielt internett vil påvirke bankenes virksomhet i tiden fremover.

Internett forsterker konkurransen

Internett forsterker konkurransen i bank- og finansnæringen, dels fordi det blir lettere for kundene å sammenligne priser og betingelser, og dels fordi det blir enklere for nye aktører å trenge inn på markedet. Internett kan også forandre styrkeforholdet mellom eksisterende aktører.

Nesten alle norske banker har etablert en eller annen form for nettbank. Foreløpig er det forholdsvis enkle tjenester som tilbys over internett: lånesøknader, betaling av regninger og overføringer mellom egne konti, oversikter over bevegelser på egne konti og annen informasjon. En del banker tilbyr også handel av aksjer og fondsandeler på nettet. Det må forventes at produktspekteret og brukervennligheten vil øke i tiden fremover.

Norge og de andre nordiske landene ligger på verdens toppen med hensyn til andel av befolkningen som har tilgang til internett. Mange norske banker ser derfor en mulighet til å betjene en betydelig del av kundene via internett.

Kostnaden ved å håndtere en transaksjon over internett har blitt anslått til en tiendedel av kostnaden for en transaksjon gjennom en tradisjonell bankfilial.¹⁴ Det er derfor et stort potensiale for at bankene kan redusere sine variable kostnader. Det kreves imidlertid betydelige IT-investeringer for å holde tritt med den teknologiske og markedsmessige utviklingen. Dette vil isolert sett kunne bidra til å øke bankenes faste kostnader. Norske banker har generelt mindre kundebaser å fordele de faste kostnadene på enn større utenlandske konkurrenter. Det er derfor vanskelig å se at de vil klare å tilpasse det samlede kostnadsnivået uten en vesentlig reduksjon i kostnadene i tilknytning til tradisjonell distribusjon. De norske bankene står dermed overfor en utfordring i forhold til en videre nedbygging av det fysiske distribusjonsnett. Bankfilialene vil neppe forsvinne, men utviklingen i retning av økt fokus på rådgivning og salg vil fortsette. Samtidig vil en del produkter, som for eksempel lån og kreditter til små og mellomstore bedrifter, fordele fysisk tilstedeværelse i markedet.

Finansinstitusjonene står overfor store utfordringer ved at de må tilpasse seg ny teknologi, økt konkurranse og globalisering. Investeringene som kreves for å holde seg konkurransedyktig vil trolig være betydelige. De vil sannsynligvis også kreve stor oppmerksomhet både fra ledelsen og funksjonærene. Valg av løsninger som viser seg

¹⁴ ESB (1999): «The Effects of Technology on the EU Banking Systems»

å være uheldige kan svekke bankenes konkurranseposisjon, lønnsomhet og soliditet. Det kan også få negative konsekvenser for den finansielle stabiliteten.

Internett innebærer ikke bare faremomenter, men også muligheter for de tradisjonelle bankene. Eksempelvis vil bankene kunne ha mulighet til å bli sentrale i handelen på internett. De har store kundebaser og sterke merkenavn, og vil kunne tilby betalingsformidling, reklameplass og pekere på sine hjemmesider. Det finnes flere eksempler på banker, spesielt internasjonalt, som har inngått samarbeid med internett- og teleselskaper om utvikling av nettbanker og markeds plasser på internett. Dette er trolig bare starten på en utvikling i retning av økt samarbeid over bransjegrensene.

7.2 Resultat- og soliditetsutviklingen

Positiv resultatutvikling i 1999,...

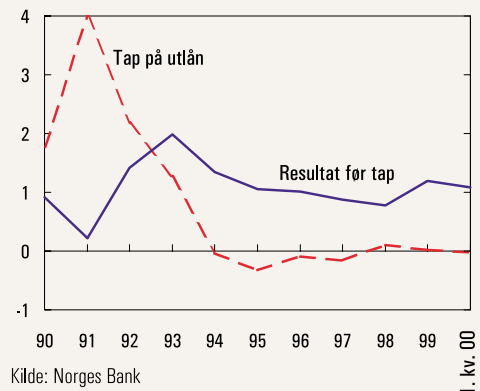
Forretnings- og sparebankenes resultat i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) forbedret seg fra 1998 til 1999, jf. figur 7.2 og 7.3. Forbedringen skyldes hovedsakelig den positive utviklingen i verdipapirmarkedene som førte til en stor økning i kursgevinstene. Resultatutviklingen i finanskonsernene har vært omtrent lik den generelle utviklingen i bankene. Kredittforetakenes og livsforsikringsselskapenes resultater forbedret seg også i 1999. Forbedringen i kredittforetakenes resultat skyldes stort sett økt rentenetto, mens resultatforbedringen i livsforsikringsselskapene skyldes økte premieinntekter og inntekter fra finansielle eiendeler, samt reduksjon i kostnadsnivået. Finansieringsselskapenes ordinære driftsresultat ble redusert i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital fra 1998 til 1999. Den negative utviklingen skyldes hovedsakelig en betydelig økning i driftskostnadene og utlånstapene.

Finansinstitusjonenes utlånstap har ligget på et lavt og stabilt nivå de siste årene, jf. figur 7.4. Både sparebankene, kredittforetakene og finansieringsselskapene hadde imidlertid en svak økning i bokførte tap på utlån fra 1998 til 1999. Reduksjonen i utlånstapene til forretningsbankene skyldes hovedsakelig ekstraordinære forhold i 1998. Dersom en ser bort fra dette, økte utlånstapene også i forretningsbankene. Det var i hovedsak foretakssektoren som bidro til økningen i tapene. Nivået på bankenes samlede utlånstap er fortsatt svært lavt.

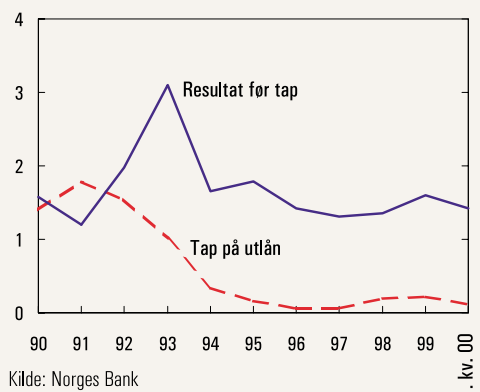
...men noe svakere resultater i første kvartal 2000

Driftsresultatet til bankene, kredittforetakene og finansieringsselskapene var noe svakere i første kvartal 2000 enn i 1999, selv om driftskostnadene ble redusert. Svekkelsen skyldes hovedsakelig lavere rentenetto og reduserte kursgevinster på verdipapirer. Forretningsbankenes resultat av ordinær drift svekket seg fra 1,19 til 1,09 prosent av GFK i perioden, mens sparebankenes driftsresultat ble redusert fra 1,60 til 1,42 prosent av GFK.

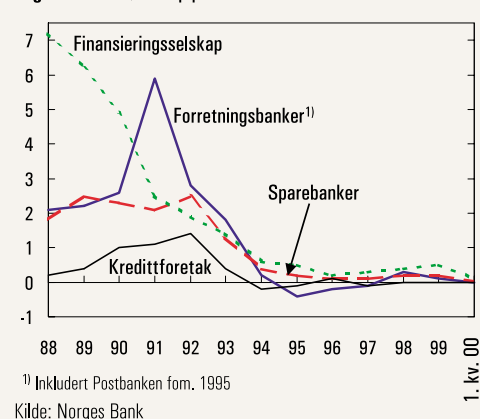
Figur 7.2 Resultat før tap og tap på utlån. Forretningsbanker (inkludert Postbanken fom. 1993). Prosent av GFK

Figur 7.3 Resultat før tap og tap på utlån. Sparebanker. Prosent av GFK

Figur 7.4 Bokførte tap på utlån. Prosent av brutto utlån

...og liten bedring i bankenes underliggende inntjening på 1990-tallet

Til tross for at bankenes driftskostnader er redusert og utlånstapene har vært svært lave/negative de siste fem årene, har ikke bankenes underliggende inntjening bedret seg i denne perioden, jf figur 7.2 og 7.3. En av årsakene til dette er reduksjonen i rentemarginene, jf. avsnitt 7.1.

Fortsatt tilfredsstillende kapitaldekning

Med unntak av finansieringsselskapene var det forholdsvis små endringer i finansinstitusjonenes kapitaldekning fra 1998 til 1999, jf. tabell 7.1. Deler av reduksjonen i finansieringsselskapenes kapitaldekning skyldes en overføring av foretaks lån til denne gruppen i løpet av 1999, noe som økte beregningsgrunnlaget. Alle hovedgruppene av finansinstitusjoner tilfredsstilte minstekravet til kapitaldekning med god margin ved utgangen av 1999. Finanskonsernene hadde marginalt bedre kapitaldekning enn forretningsbankenes morselskaper.

De fleste av de største bankene forbedret sin kapitaldekning i 1999. Ved utgangen av året var kjernekapitaldeknin- gen i de åtte største bankene på mellom 7 og 11 prosent. Enkelte mindre banker hadde i 1999 forholdsvis lav kjernekapitaldekning kombinert med høy utlånsvekst.

Kjernekapitaldekningen i bankene og kredittforetakene ble redusert i første kvartal 2000, jf. tabell 7.1. Reduksjonen skyldes blant annet en økning i beregningsgrunnlaget og endringer i kapitaldekningsreglene (goodwill skal nå trekkes fra ved beregning av kjernekapitaldekningen mot tidligere ved beregning av netto ansvarlig kapital). Finansieringsselskapenes kjernekapitaldekning var omtrent uendret gjennom første kvartal.

Tabell 7.1 Kjernekapitaldekning¹

	1998	1999	1.kv. 2000
Forretningsbanker ²	8,0	8,0	7,7
Sparebanker	11,7	11,2	10,8
Kredittforetak	12,8	13,4	12,3
Finansieringsselskap	12,5	11,0	11,1
Livsforsikringselskap ³	11,8	11,5	

¹) Prosent av beregningsgrunnlag

²) Morbank

³) Totalkapitaldekning

Kilde: Norges Bank

Boks 7.1 Risikoklassifiseringsmodellens inndeling

	Netto misligholdte lån					
	> 2%	< 2%	> 2%	< 2%	> 2%	< 2%
God inntjening ¹	11	12	15	16	17	18
Middels inntjening ²	5	6	9	10	13	14
Dårlig inntjening ³	1	2	3	4	7	8
	Svak soliditet ⁴		Middels soliditet ⁵		God soliditet ⁶	

¹) Resultat for tap > avkastningskravet på egenkapitalen (= 10%) etter at det normaliserte tapet og skatter er dekket inn

²) Resultat for tap > normaliserte tap og skatter, men < avkastningskravet på egenkapitalen

³) Resultat for tap < normaliserte tap og skatter

⁴) Kjernekapitaldekning < 5%

⁵) Kjernekapitaldekning ≥ 5% men < 8%

⁶) Kjernekapitaldekning ≥ 8%

■ Høy risiko

■ Middels risiko

■ Lav risiko

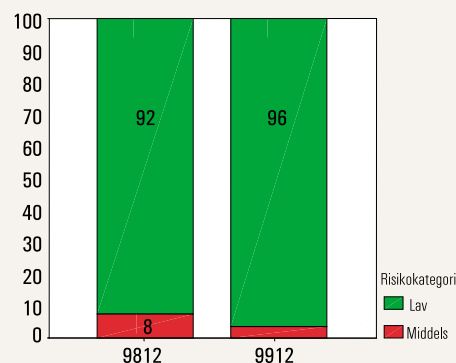
Kilde: Norges Bank

Risikoklassifiseringen bekrefter den positive utviklingen i 1999

I tilknytning til overvåkingen av finansiell sektor har Norges Bank utviklet et system for risikoklassifisering av bankene med utgangspunkt i regnskapsdata. I systemet blir den enkelte institusjon vurdert ut fra soliditet, inntjening og kvaliteten på utlånsporteføljen. Institusjonene deles inn i 18 risikoklasser, hvor klasse 1 reflekterer høyest risiko og klasse 18 lavest risiko. I denne rapporten opererer vi imidlertid bare med tre risikokategorier: høy, middels og lav risiko. Risikomodellen er nærmere forklart i boks 7.1.

Figur 7.5 viser risikoprofilen til bankene ved utgangen av 1998 og 1999. Søylen viser den prosentvise andelen av institusjoner innenfor hver risikokategori. Ved utgangen av 1999 var 96 prosent av bankene klassifisert i gruppen med lav risiko, mot 92 prosent ett år tidligere. Det var ingen banker i høyrisikoklassene, verken ved utgangen av 1998 eller ved utgangen av 1999.

Figur 7.5 Risikoklassifisering av bankene. Risikoprofil. Prosent av institusjoner

Kilde: Norges Bank

Figur 7.6 viser risikoprofilen til bankene etter risikovektet beregningsgrunnlag¹⁵. Banker klassifisert i den laveste risikokategorien sto for 98 prosent av det totale risiko-vektede volumet i banksektoren ved utgangen av 1999, mot bare 47 prosent året før. Den kraftige forbedringen i risikoprofilen har sammenheng med at klassifiseringen av flere av de største bankene ble endret fra middels til lav risiko.

7.3 Fremtidig utvikling i bankenes resultater og soliditet

For å illustrere hvilke konsekvenser ulike utviklingstrekk vil kunne ha på bankenes inntjening og soliditet, utarbeides for interne formål ulike scenarier for utviklingen i den kommende treårsperioden. Utvikling i utlånsvekst, rentemargin, kostnadsnivå og tap på utlån vil ha størst betydning for utviklingen i bankenes inntjening og soliditet. Andre sentrale forhold er utvikling i andre inntekter, innskuddsandel og valg av finansieringskilder. Nedenfor redegjøres det kort for disse beregningene.

Når det gjelder utlånsveksten, er det lagt til grunn at denne blir noe lavere i årene fremover enn det den har vært de siste årene. Dette begrunnes først og fremst med forventninger om lavere investeringer i foretakene. Forventninger om fortsatt vekst i boligpriser og boliginvesteringer tilsier at husholdningene i større grad vil opprettholde sin etterspørsel etter kreditt.

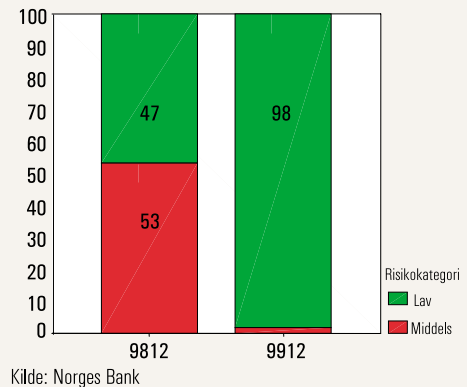
Som påpekt tidligere i rapporten må bankene påregne økt konkurranse om den tradisjonelle innskudds- og utlånsvirksomheten fremover. En viktig effekt av dette er at bankenes innskuddsdekning vil fortsette å falle i tiden fremover. Dette fører til økt behov for finansiering fra andre kilder. En vesentlig del av dette finansieringsbehovet forventes dekket ved låneopptak utenlands. På denne bakgrunn legger en til grunn at innskuddsmarginen vil svekkes. Når det gjelder utlånsmarginen, antas denne å øke noe ut fra at bankene i større grad vil måtte prise inn økt risiko for utlånstap. Det legges imidlertid til grunn at samlet rentemargin reduseres.

Det forventes at behovet for investeringer i ny teknologi vil føre til at bankenes faste kostnader vil øke og at de variable kostnadene vil reduseres. Bankenes fokus på kostnadsreduksjoner antas å gi resultater i form av en relativt lav kostnadsvekst.

Som følge av reduserte tilbakeføringer på tapsavsetninger og forventninger om økte tap knyttet til foretakssektoren, jf. kapittel 6, antas det at bankenes bokførte tap gradvis vil stige til et mer normalt nivå.

Bankene har uttalte målsettinger om å øke inntjeningen fra andre områder enn innskudds- og utlånsvirksomheten. Det er derfor lagt til grunn at veksten i provisjoner og gebyrer er noe høyere enn veksten i forvaltningskapitalen. Kursgevinster på valuta og verdipapirer holdes på nivå med det bankene har oppnådd de seneste årene.

Figur 7.6 Risikoklassifisering av bankene. Risikoprofil. Prosent av risikovektet beregningsgrunnlag

¹⁵ Risikovektet beregningsgrunnlag utgjør summen av de vektete postene i og utenfor balansen, i henhold til gjeldende kapitaldekningsregler.

Ut fra disse forutsetningene vil inntjeningen i bankene svekkes noe og redusere avkastningen på egenkapitalen slik at eiernes krav til egenkapitalavkastning ikke fullt ut vil bli tilfredsstilt i de nærmeste tre til fire årene. For å møte en slik utvikling, forventes det at bankene setter i verk tiltak for å forbedre lønnsomheten og derigjennom avkastningen på egenkapitalen. Slike tiltak forventes å ha positiv innvirkning på bankenes stilling og den finansielle stabiliteten. Det er imidlertid en viss mulighet for at enkelte aktører vil søke å øke inntjeningen ved å øke sin risiko, for eksempel ved å gå inn på områder hvor de ikke har naturlige konkurransefortrinn. Dette kan påvirke bankenes soliditet i negativ retning, og derigjennom påvirke den finansielle stabiliteten.

Til tross for at bankenes resultater svekkes noe, forventer vi at soliditeten opprettholdes. Dette henger sammen med antakelsen om relativt moderat vekst i bankenes utlån og dermed liten vekst i beregningsgrunnlaget for kapitaldekningen. Samlet sett synes situasjonen i bankene i de nærmeste årene å være tilfredsstillende.

